

શ્રીમદ્ ગોવિંદ વીરજીની નોટ

જા. નં. ૧૭૩-૨૧ ૬૭૭

રીવિઝન કમિટીએ સુધારેલી ટકન્ટ બુકના ધોરણ
મુજબ ખાસ થર્ડ ઇયર શિક્ષકો ખાસે તૈયાર કરાવેલી.

II
૧૯૨૧

ગુજરાતી ૪-૫-૧૯૨૧

બીજા ધોરણની નોટ.

199

પ્રકાશક

પૃ. નં. ૧૭

બુક્સેલર જોડીશનદાશ ત્રીલોચનદાશ.

માલેક, જે. જે. એન્ડ કું.

૭૦૦ તાર એડ્રેસ સામે—સુરત.

શાકે ૧૮૪૨

સને ૧૯૨૧

સંવત ૧૯૭૭

કી. ૦-૭-૦

શ્રી "સુકર" પ્રિ. પ્રેસમાં વિડલકાસ કીકાલાઈએ
લાઈ ડે. લીનડાયોક—સુરત.

૮૨૮૦

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોષ્ટક કમિટી

૮૨૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૮૦ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી લઘુપરિણામી
ગદ્ય

વિષય મી ૩૪૨૦,

ગુજરાતી બીજા ધોરણની નોટ.

ભાગ ૧ લો.

પાઠ ૧ લો.

પરમેશ્વર-ધર્મ, જગત-
કર્તા.

બધું-સધળું, તમામ
કડીઆ-ધર ચણનાર
વટેમાર્ગ-રસ્તે જનાર
ઓસરી-ધરનો આગળ
નો ભાગ જેની ઉપર
છાપરું હોય તે

પાધર-સપાટ ખુલ્લું
બકિત-પરમેશ્વરનું ભ-

જન કરવું તે

ઈશાળા-મુસાફરને ઉ-

તરવાની જગ્યા

ી-જમીન

-ટેમલ

વાર-લાકડાં ધડનાર

કાન-ધર

ગુર-કામ કરનાર

અધે-બહેકે

વાસ-સોરઠમ સુગંધ [માં

કામના-અપમાન ઉપમેશ

ચેર-બીકાર, છુ

ગગન-આકાશ

તાગ-ચંદ્રણાં

ઝગઝગે ચકચકે, ચગકે

ઉગર-અજવાળું પ્રકાશ

સરજ્યાં-મનાવ્યાં

કળાતુ-સમગતું

દયાળુ-દયાવળા

હોશિયાર-ચાલાક

પાડ-કેપકાર

દરરોજ-હમેશાં

પાઠ ૨ જો.

સવાર-પ્રભાત

ચર્ણન-ગયાન, વીગત

ગવેયા-ગાનારા

મધુર-મીઠું

પખેરું-પક્ષીઓ

ભમર-ભમરો [રમ ગુર

મુઠ્ઠાં-મુસલમાનો ધ-

તુલ-મેડપરના દાણા

વાવેતર

અધકાર-અધાર

મુજ-મારા [કગ

આળા-આગક, નાના છા-

વન-જંગલ

વાણું વાયું-સવાર થઈ

વીતી-પૂરી થઈ [જસ

ઝગઝગાર-ચળકાર, ઉ-

દીસે-દેખાય [જાતના

ભાતભાત-ગુદી જુદી

ડેલે-હાલે

ફુટકા-રૂપાળા

તેજ-અજવાળું, પ્રકાશ

શીકું-જાંખું [જી જગો

ખુશ ખાંચા-ઓથાવા-

ખેજે-શાંધે

જનો માણસો

ધ્યાન ધરી-આંખો મી

ચી પગમેશ્વરને જુએ

જાન-ગાયન

દાતા-ગરીબોને આપ-

નાર માણસ

દાન-ગરીબોને અનાજ

પૈમા વિગેરે આપવુંતે

બાંગ બોલે-મોટે સાદે

-જીવું નામ લે

ઉત્તર થયે-ઉગ્યે

ગૂં-ગણગણા
પત્ર-પાંદડા
ખોલે-ઉઘાડે

ઉમંગી-હોશીલા
ધાય-કેડે, દોડે
વીના-ભાઈ, બધુ

મગન-ખુશી
ધ્યાન-ચિત્ત, મન
માત-મા, મારા

કવિતાની સમજૂતી.

(૧)

અન્વય—રાત વીતી, વા'ણું વાચું અને પૂર્વે જગજગાટ થયો (તેથી) ભાત ભાત રંગ દીસે, (છે અને) ઝાડ પાન ડોલે (માટે) મારા વા'લા બાળ (તુ) જાગ, પ'ખી વન ખોલે

અર્થ—રાત પૂરી થઈને સવાર થઈ, પૂર્વ દિશાનાં ચળકાટ થયો અને ત્યાં જુદી જુદી જાતના રંગ દેખાય છે, અને ઝાડો અને પાંદડાં ડોલે છે માટે હે મારા વહાલા બાળક તું જાગ, જો જંગલમાં પક્ષી ખોલે છે

(૨)

અન્વય—કુકડા કૂકરે કૂક, (અને) કાગડા કા કા કરે. પુટડા મેના પોપટ (ને) મોર મધુર ખોલે છે

અર્થ—કુકડા કૂકરે કૂક અને કાગડા કાકા કરે છે અને રૂખાના મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ ખોલે છે માટે હે મારા વહાલા.

(૩)

અન્વય—ચંદ્ર તેજ શીકું પડયું તારા તેજ ઉડી ગયું (ને) ચોર મોહું કાળું થયું (કે તે) ખુણા ખાંચા ખોળે.

અર્થ—ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું થયું, તારાનો ચળકાટ દેખાવો બંધ થઈ ગયો, ચોર લોકોના મોં (અજવાળું ચવાથી રહેતે પાંદડાં જમીન એ બીકથી) વીલાં પડી ગયાં અને ખૂણે ખાંચે જોવાવળી સંતાવાની જગા શોધવા લાગ્યા માટે હે મારા વહાલા.

(૪)

અન્વય—ભક્ત જનો ધ્યાન ધરે, ગવૈયાઓ ગાન કરે, દાસા રહે દાન દીએ (અને) મુલાં બાંગ ખોલે

અર્થ—પ્રભુ ભક્ત માણસો પ્રભુમાં ચિત્ત લગાડે, ગાનારા ગાય,
પરોપકારી માણસ દાન આપે અને મુસલમાનોનાં ધર્મશુર મસીહ
ઉપર ચઢી માટે સાદે અક્ષાનું નામ યોકારે છે માટે હે મારા વહાલાં
(૫)

અનવય—સુરજ તણો ઉદય થયો (તેથી) રાતનો અંધકાર ગયો,
ભ્રમર શું શું કરે (અને) કમળ પત્ર ખેલે

અર્થ—સુરજ ઉગ્યો તેથી કરી રાતનું અંધારું જતું રહ્યું અને
ભ્રમરાઓ શું શું અવાજ કરવા લાગ્યા, અને કમળોએ પોતાનાં પાંદડાં
ખીડેલાં હતાં તે ઉઘાડ્યાં માટે હે મારા વહાલાં
(૬)

અનવય—તડકો જેમ વધતો જાય, (તેમ) માણસો ઉમંગી થાય
આકાશ પંખેડ ધાય (અને) દોર ચારો ખોળે

અર્થ—જેમ જેમ સુરજનું અન્વવાણું વધારે વધારે પડતું જાય
તેમ તેમ માણસો હોંશીલા થાય ગગનમાં પક્ષીઓ ઉડા ઉડ કરે અને
દોરો (પશુઓ) ચારો શોધવા લાગ્યા માટે હે મારા વહાલાં
(૭)

અનવય—ઝાડ, વેણી, ફળ ને ફુલ (એ) ધીમે ખીલે (એમાં) નહિ
ભૂલ, (મળી) ખાવા જાય તાજાં તૂલ પક્ષી બહુ ટાળે

અર્થ—ઝાડ, વેણી, ફળ ને ફુલ. બધાં જીવ વગર ધીમે ધીમે
ફુલે, વધે અને બધાં પક્ષી એકઠાં થઈ વાવેતરમાં તાજાં ખાવાનું
ખાવા જાય, માટે હે મારા વહાલાં
(૮)

અનવય—(હે) હું વીરા મગન થઈ પ્રભુ કેરું નામ લઈ, (અને)
વાંચ પાઠ ધ્યાન દઈ, એમ માત ખોલે

અર્થ—હે ભાઈ! તું હસતો રમતો પરમેશ્વરનું નામ દેતો દેતો ઉઠ,
અને તારો પાઠ મન દઈને વાંચ એવી રીતે મા કહે છે હે મારા વહાલાં

પાઠ ૩ જો

ઝડપુ-મોસમ
મહીના-માસ
ઉતરાણુ-મકર સંક્રાંતને
તહેવાર
તિથિ-મહિનાના દરેક
દિવસને તિથિ કહે છે
પર્વ-તેહેવાર તિ દિવસ
પુનમ-પૂરેપૂરે ચાંદો હો
આવણુ-ચોનાસાનો બી-
જો મહિનો અને
વરસનો દશમે
કારતકી-કારતક મહી-
નાથી શરૂ થતાં
ચખવાડીઆં-મહીનાના
બે ભાગ
વચ્ચ-લુગડાં
કાલે-આવતેદહાડે
કેમ-શા મટે
ટાઢ-હાડી
પતંગ-કનકા
હાડે-ચગાવે [સમની
શિઆળાની-ટાઢના મો-
રત-મોસમ
ગરમ-હુકાળા
હોળી-હુતાશની, ફાગણ
મહિનાની પુનમને
દિવસે લાકડા ગોઠવી
સળગાવવાનેતેહેવાર

ઉનળામાં-ગરમીની
મે સમગ્રાં
અમાસ-મહીનાનો છે-
લ્લો દિવસ
પડવાથી-પહેલીતિથિથી
લેખે-હિસાબે
પંખા-વીંજણાં
બજેવ-જનોષ પહેરવાનો
દિવસ [દિવસ
દસેરા-શમીઝૂલ પુજવાનો
દિવાળી-વરસનો છેલ્લો
દિવસ

પાઠ ૪ થો.

મેજો-મેદની
વિપુટા-ગુદા
બહેક બહેક-સરી વાસ
આવવી તે
મદારીઓ-તમાસગીર
સુખડીઆ-કદાઈ, મી-
ઠાઈ બનાવનાર [નાર
સરેયા-સુગંધી વસ્તુ વેચ-
દ્રાક્ષ-એક જાતનો મેવો
ગાકળ આઠમ-કૃષ્ણનો
જન્મ દિવસ
કડકડનાં અવાજ કરતાં
કપડાં-લુગડાં
લાઘમ'ધ-દોસ્તદાર
બજારમાં-ચોરામાં
ભારે-બહુજી

ઠઠ-જમાવ મેદની
દારખ'ધ-એકપધી એક
છેડેથી-આગુથી
કંસારા-ખાતુના વાસ-
બા બનાવનારની
હાટ-દુકાનો
મિઠાઈ-સુખડી, મિઠાસ-
વાજો ખેરાક
ખડકેલી-સીંચેલી
ખરાદી-લાકડાના રમ-
કડાં ઉતારનાર
પલંગ-ઢોલીઓ
કેચ-એ આગુ તકીયા-
વાજો પલંગ
પુષ્કળ-વધારે. [નાર
કાપડીઆ-લુગડાં વેચ-
દીડી-જોઈ [જાતનું
ભાતભાતનું-ગુદીગુદી
અ'જી-એકજાતનો મેવો
નારંગી-એક જાત
લીંબુ જેવું ફળ
સંતરા-એક જાતનો લી-
બુના ફળે મળ
મેવો
ચોમાન-પુલ્લીજળા
ખેલ-રમત
પિપાઈએ-ચોપાદારો
સવારો-ચોક્ક ઉપર ખેસી
ફરનારા ચોકાદારો

કડડી-ચકરડી.
હરખ-આનંદ.
નાય-સમાય.

પાંઠ પ મો.

સોખત-સંગત.
શીખી-શીસીઆરી.
હાસત-ભાષણ.
લોહી લોહાણ-ધણાલો.
હીવાળું, ધવાયલું
ભાઅશાળી-નશીબદાર
ઠીકરું-માટીના કુટેલા
વાસણનો કટકો
કકડ-કાકડો
નિશાન-એધાણ
સજ્જડ-મજ્જૂત
પ્રેમ-હેત, પ્યાર
પટેલ-ગામને ઉપરી

પાસે-નજીક
મઝા-ગમ્મત, આનંદ
પારકાં-ખીજનાં
સમજવીને-પટારીને,
ફાસલાવીને
ઝાંપો-કાંટાનું તારણ,
લાકડાનો દરવાજો
અદર-માંહે
આધો-દૂર, છેટે
ખાસાં મજનાં
તાકીને-ધારીને
ધાટ-ઉપાય, રસ્તો
રાસ-દોરડું
જોરથી-ખળવડે
પછવાડેથી-પાછળથી
રખેવાળ-સાચવનાર
ઝપાટો-સપાટો
રોતારોતો-રડતો રડતો

નાસતો-દોડતો
અથડાયું-પછડાયું
ચકરી-તમર
છુંદાઈ-કચરાઈ
લપડાકો-ત ગયા. ઘોભો
ચોરની-છાનું માનું લપ
જનારની
તુંએ-તુંપણ
ચોઢી કાઢી-મારી
અસર-લાગણી, ફળ
સંગ-સંગત, સોખત
રંગ-પાસ, અસર
પેસે-આવે
ઠામ-ઠેકાણું
હરસે-શોભશે
રડો-સારો
ખુરો-ખરાબ
વિધા-બણતર

કવિતાની સમજૂતી.

(૧)

અ-વય-જેને જેવો સંગ (તિને) તેવો રંગ બહુ ખેસે, જેને
જેવો સંગ (તિને) પ્રેમ પણ તેવો પેસે.

અર્થ-જેને જેવી સંગત તેને તેવીજ અસર થાય, જેને જેવી
સંગત તેવુંજ હેત ત્યાં વધે.

(૨)

અ-વય-જેને જેવો સંગ તે તેવાં કામ કરશે, જેને જેવો સંગ
(તિ) તેવો કામ જઈ હરશે.

અર્થ—જેને જેવી સંગત તેવાંજ કામ તે કરશે, અને જેને જેવી સંગત તેવેજ ઠંકાણે જમીને તે ઉભો રહેશે.

(૩)

અનવય—રૂડે સંગે રૂડો થશે (અને) ખુરે સંગે ખુરો અને, સારા મહેતાના સંગથી ભાગ્યશાળી (હોય તે) વિદ્યા બળે.

અર્થ—સારી સંગત હશે તો તે સારો બનશે, ને નહારી સંગત હશે, તો નહારો બનશે, પણ સારા મહેતાજીની સંગતથી નશીબવાળો હોય તે વિદ્યા બળે. (બળીને નશીબવાળો થાય).

પાઠ ૬ ઠો.

અરડેલ-રઝળાઉ, રખ-
ડતો

ફાઇ પગલું-ફાઇએ આ-
પેલું સોનાનું જોળ
ધરેણું

મસ્તી-તોફાન
અદખદતો-ઉનો, ઉનો

વધાઇ-વધામણી

અટક્યાળાં-અડપલાં

હાડવૈદ-ભાંગેલાં હાડકાં

મમા-રનારા ડાકટર

ઓવારણાં-વહાલાને મ-
ળવાની યૈરાની રીત

ઓસડવેસડ-દવાદાર

આનંદ-હરખ

પાર-છેડો.

લાડકવાયો-લાડમાં ઉછ

બેટ-સોગાત

કુટેવ-નહારી ટેવો

પોળ-ખડકી

હાલિજ-ઉપાય

વંદી-અહેકી, છકી

શેરી-ફળીઉં

ચોટામાં-બળગમાં

રઝળતો-રખડતો

તંમર-આંખે અધારાં

આવવાં

બેકડો-રંગડો

તાણતો-કાઢતો

ઓળખીતો-અણીતો

વલે-હાલ

ખો-ટેવ, આદત વાત

શિખામણુ-ફાયદાની

પાઠ ૭ મો.

જક્કી-હડીલું.

શિકારી-મારી ખાનાર

સાચવણુ-સંભાળ

ઊચી-વસુકી, ઉડી

અભાગીઉં-કમનશીબ

ત્રિઆય-અચ્ચાં જણે

રમારી બકરાં ઘેટાં ચ-

રવનાર

હવારાં બકરાનાં બચ્ચાં

ગાડરાં-ઘેરાનાં બચ્ચાં

નીરતો-નાખતો

ખાંધે-ખભે

ઝોક-બકરાં ઘેટાંને રા-

રાખવાની જગા

છાંચે-શીંગે

વાંસળી-મોરલી

પાવો-પીશવો

દૂંદ-ગરમી

કુખે-નિરાંતે

ભાગે-દિરસે

બળવતો-સંભાળતો

તકરાર-કહ્યો, ટોટો
ચાકરી-ખરડાસ
અળણ્યુ-ઓળખાણ
વગરનું [નદમાં]
મોજમાં-મજમાં, આ-
પાઠ ૮ મો.

ઝાંઘનો-પૂરતો
સપડાઈ-પડાઈ [માં]
ખંદાખાનામાં-કેદખાના-
કમેતે-વગર મોતે
કોતર-ગુફા
ચાંદની-અજવાળી રાત
ચેત-મળ. સુખ
ચંધર-ખુદી જગા
ખેલવું-રમવું
કરેલ-સમજવાળી
નાદાન- કલ વગરનું
બહો-સારો
જક-હઠ [નાસી ગયું]
સટકી ગયું-છાનામાંના
ઠેકવા-કુદવા
પાદર-ગામના ઝાંપાં બ-
બહારની જગા
તરાપ-દાળ
ઘોડ-જમીનમાં ખાડો

કરી રહેવને બતાવેલી
જગા (પશુઓની)

પાઠ ૯ મો.

રિઆળ-રીસ કરનાર
ભાઈ ભાડુ-ભાઈ બેન
વગેરે સગાં
ઢોંગ-ફેલ [થયો]
પસ્તાયો-જીવને બળાપો
વેના-ગીડા, દુઃખ
ચાડોશી પાડોશી-પા-
સેના ધરના રહેનારા
મુફલ-ખલકુલ [ધો]
પાટલુન-બટનવળે લે-
સહેજ સહેજમાં-અમ-
સ્તો અમસ્તો
છેડો-પાર
બને નાહ-ફાવે નહિ
જમણ-જમવાનું
પચવામાં-હજમચવામાં
દો-શીક, આગરી
ઓછું-થોડું
ગમ્યું-પસંદ પડ્યું
ચીસ-ખૂમ
ટેવ-આદત
ભાગવવી-અમવી, વેઠવી

પાઠ ૧૦ મો.

તાંતણે-તારે
નિર્ધાર-નક્કી
ચત-મેહનત
અનંત-ધણજ
બીડયે-ખાંચો, વળચો
કરના-બનાવતાં
જળ-કરોળીઆને રહે-
વાનું ઘર [નય
ગભરાય-અકળાય, મું-
વણ-વિના, વગર
શર કરી-ચાલુ કરી
હો-નાચે
કાળ્યો-પાર પડ્યો
કો-કોઈ
ધા-લજ, કિપાય ફાવ
મડ્યો રહ્યો-વળચ્યો રહ્યો
લિંમત-ધીરજ
હેંશથી-ઉલટથી
ધીરજ-સામુરી
ખંતથી-ફલથી
ચગદ-ચરાઈ
વણુમોતે-વગર મોતે
આળસ-સૂસ્તાઈ
તજ-છોડી દઇ
લાભ-ફાયદો

કવિતાની સમજૂતી. (૧)

અ-અથ-કરોળીઓ જળ કન્ટાં, બાંય પડી ગભરાય, (પણ) વણુ
ગુટેમે તાંતણે, ઉપર ચઢવા નય

અર્થ—કરોળીઓ પોતાની જાળ બનાવતાં નીચે પડી ગયો ને મલ-
રાના લાગ્યો, પણ જે તુટયા વગરનો તાર હોતો તેવડે ઉપર ચડવા જતો હતો.

(૨)

અન્યથા—તેણે ઉપર ચઢવા માટે મહેનત શરૂ કરી, પણ પાછો
હોડે પડ્યો (ન) કો ઘાટ ફાળ્યો નહિ.

અર્થ—તેણે જાળ ઉપર ચઢવા સારું મહેનત ચાલુ કરી, પણ તાર
હેડળ પડ્યો ને કોઈ ઇલાજમાં ફાળ્યો નહિ.

(૩)

અન્યથા—એ રીતે ફરી ફરી એ ત્રણ વાર મંડ્યો રહ્યો, પણ તેમાં
નહિ ફાવતાં (પણ) ફરી તૈયાર થયો.

અર્થ—એમ ફરી ફરી એ ત્રણ વાર ચઢ્યો ને પડ્યો તો પણ
તે મંડ્યો રહ્યો, પણ તેમાં તે ફાળ્યો નહિ તો પણ ફરીથી ચડવાને તૈયાર થયો.

(૪)

અન્યથા—હોંસથી હોંમત રાખી છઠ્ઠી વાર બીડ્યો, (તો) તે
ધીરજથી નીધાર જાળે જઈ પહોંચ્યો.

અર્થ—તે કરોળીઓ ઉમંગ ધરી, હોંમત રાખી, છઠ્ઠી વાર ચઢવા
બાંધ્યો, એવી તેની હોંમતથી તે નક્કી પોતાની જાળે જઈ પહોંચ્યો.

(૫)

અન્યથા—ફરી ફરીને ખંતથી (જે) ચાલ કર્યો નહિ હોત, (તો)
પગતળે ચગદાધને વણ મોત મરી જાત.

અર્થ—એણે ફરી ફરી ઉલટથી જો મહેનત કરી હોત નહિ તો
બોકોના પગતળે ચગદાધને વગર મોતે મરી જાત.

(૬)

અન્યથા—એ રીતે જો માલુસે, મનમાં ખંત રાખી, આજસ
તણ, મહેનત કરે (તો) અનંત લાભ પામે.

અર્થ—એ પ્રમાણે જો માણસો મનમાં હોંશ રાખી, આળસ છોડી દબને, ફરી ફરી મહેનત કરે તો તેને ધણાજ ફાયદો મળે.

પાઠ ૧૧ મો.

ચક્રભિલ્લુ—એક જાતની
રમત
કચ્છ—કાછડા, કછોટા
બૂલથાપ—છેતરવું, ચૂક
ચક્રર—ગોળાવા [ચવી
ટપોટપ—ઝટ ઝટ
પેતરા—પગલાં
બહાદુરી—હોંશિઆરી
રમત—ગમત
વેળા—વખત
હારા—લાધને
મહ—કિલ્લો
ભિલ્લુ—સોજતી, ભિર
ઠાકેર—ગરાશીએ
સરદાર—લશ્કરનો ઉપરી
સાથ—ટોળાં [જી
આસપાસ—આજુ બા-
જાર કરી—ચાલુ કરી
અંતર—છેડે
વચ્ચે—મધ્યે
ધૂમી—ઝુમી
સાથી—સોજતી
ગમ—તરફ, બાજુ
ઝેર—તરફ, બાજુ

પાઠ ૧૨ મો.

દહ—મજબૂત
છુટ્ટી—રજા
મિત્ર—ભાઈબંધ
ગેડીદડા—લાકડીને દડાની
દેશી રમત
લાચાર—નાહલાજ
ભાઈબંધ દોરત
છોડાચ—મૂકાચ
ડગલું—પગલું
રંગ—મઝા
જમ્યે—ખીલ્યો
મઝા—ગમ્મત
વચન—કોલ, કણુલાત
ખાતરી—બરોસો
મુંતું—એકલું
યાદ આવે—સાંભરે
કયાંએ—કોઇ ઠેકાણે
પીડા—પંચાત
મરજી—ઇચ્છા
ડગલા—ફરવા, ચળવા
પાઠ ૧૩ મો.
કુટુંબ—સગા, સહોદર
માલમતા—પૂંજી, સર-
સમાન

સોહામણી—શોભીતી
અર્ધુ—અરધતું
રવાદે—લહેબતે
ભપકાદાર—ઠાઠવાળા
મુલક—દેશ
ગણગણતી—અવાજ ક-
રતી
મીઠું મીઠું—ગળ્યું ગળ્યું
છંછેડે—છેડે, અડકે
ડંખીએ—ચટકો ભરીએ
ચાહે—હેત કરે
પીઠ—વાંસો
ચકચકે—ઝગઝગે
ધાટ—આકાર
સંદર—સારો
પુટડા—રૂપાળા
મનના—ખપના
ઉલટા—સામા
કોરી—કાણુંપાડી
ખગાડો—ખરાબ કરે
દુભાવોછો—દુઃખ ચાખ
એમ કરે
નુકશાન—ખગાડ
વલે—હાલ
નડીએ—હરકતક કરીએ
બહુ—સારૂં

પુરૂં-નહારૂં
 ડાહ્યા-શાખા
 ઉપયોગનાં-ખપખાં
પાઠ ૧૪ મો.
 પુતળાં-ગમકડાં
 મોજમજા-રમત ગમત
 સાણું-ભગ્યાવિનાનું
 ઉલટભે-ઉમગથી
 અગેડી-તાણી
 મોસાળ-માનું ચિર
 મોળાઇ ભાઇ-મામાનો
 દિકરો
 સરખા-પરાપર
 ગમે તેમ ફાવે ને કીને
 હરખયો-ખુશી થયો
 તલપી તૈયાર થઇ
 કેસ-કાકડ
 વાગવાથી-લાગવાથી
 કકડ-કુડકા
 ધેતલી-પેતડી
 ભાગિલુ-કુટેલું

કુટી-ભાગી
 હોંસભેર-હરખભેર
 ગંક-ગુનો
 વિચાર-મનસુખો
 સમજ-અક્કલ પુદ્ધિ
 નકામી-ફાકટ
 ઉતાળ-જડપ

પાઠ ૧૫ મો.

દીંગલી-ચીથરાની પુ-
 રણી
 સહીઅરો-ખેનપણીઓ
 સંજાપ-દુઃખ
 કલેશ-ક ઓ, કંકાસ
 ચીથરાં-ગુનનાં ફાટેલા
 લુગડાં
 વિવહ-સગન
 નિંદે-અપોષ કરે
 ખેંચનાણુ-ાણાતાણી
 કટા-વેર, શત્રુ
 બળવંતા-ખેરાવર

તખનો-આરસો
 સરી પડયો-લપશી
 પડયો
 બરડ-ઝટ ભાગે તેવે
 પગડીએ-અફાળીએ
 કાય-હેનાન
 પગરે-દુઃખદે, હેરાનકરે
 આઘો-દૂર
 વેળાસર-વખતસર
 શણુગારવી-કપડા પહે-
 નાવવાં
 સ સ-સાર
 દીકું-જોયું [તથી
 હળીમળીને-સંપીને, હે-
 હેન-ચર
 સુખએ-મળ, આનંદ
 ગાક-દીલગીરી
 લાજ-આબરૂ
 ઘટે-ઓછી થાય
 સદા-હમેશાં
 લેશ-જરા

કવિતાની સમજૂતી. (૧)

અ-વવ—હે ખેન? આપણે બને જણ મળી, સંપી રમીએ તો સુખ
 ચેન (થય) લડે રડે તો સધળો શોક (થાય), લાજ ઘટે ને લોક નિદે.

અર્થ—હે ખેન? આપણે બને જણ ભાઇખેન મળી, સંપીને
 રમીએ તો સુખચેન થાય, પણ જો લડીએ વઢીએ તો ધણી દીલગીરી
 થાય, આબરૂ ઓછી થાય, અને લોક બહોમર્ષ કરે.

(૨)

અ-વય—(હે) બળવંતા પરમેશ્વર બાપ, અમને તું સદા સંપ આપ, જ્યોતી (અમારા) દાંડ સુખમાં જાય, (અને) કદીએ લેશ (પણ) ક્લેશ ન થાય.

અર્થ—હે જોરાવર બાપ ઇશ્વર! તું અમને હમેશાં સંપ આપ, જ્યોતી કરીને અમારા દિવસો સુખમાં જાય, અને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ.

(૩)

અ-વય—બાળક હળતાં મળતા હોય, કદીએ લડે રડે નહિ કોય (અને) રમે જમે ને ગીતો ગાય, (તો) માતા મનમાં રાગ થાય.

અર્થ—છોકરાં હળી મળીને રહેતાં હેય, ને કોઈને કદી લડે વડે ન હે, અને તેઓ સાથે રમી જમીને ગીતો ગાય તો માતા મનમાં ઘણી ખુશી થાય.

પાઠ ૧૬ મો.

બાળ-બાળક
શ્રીરામ-દશરથનો દીક-
રો, ઘણા શક્તિવાળો
માણસનું નામ
કૌશલ્યા-રામની મા
પ્રધાન-મુખ્ય કારભારી
દર્પણ-આરસી
મરજી-મરજી [તનાં
તરેહતરેહનાં-મત જ-
કાંદાં-વલખાં
મણકાર્યુ-ધ્યાન દીધું
ડસકાં-ડસકાં

રોણુ-રડવું
જરી-ચાલુ
ખીજવાયા-ચીડવાયા
ગેદમાં-પાસામાં
ધુર-મીઠું
ધીરા-શાંત
મહારાજ-મોટા રાજ
દશરથ-અયોધ્યાના રા-
જા, રામના બાપ
છાના-ચૂપ

પાઠ ૧૭ મો.

બ્રાહ્મણ-વિપ્ર
શુરસો-રીસ, કોપ

ભાગી તૂટી-જાકી તેવી
બરાબર નહિ સમ-
જાય તેવી
વિદ્યાર્થી-નિશાળે લણુ-
તો છોકરો
મૂખ-ઢોઢ
પુત્ર-છોકરો
જોડું-માછડી બાયડો,
બેજણુ
પરવારી-નવરી થઇ
ભક્તિ-ભજન [વાત
કથા-પ્રભુ મહિમાની
ગુજરાન-પોષણ [ગતું
ઓછું આવતું-દુઃખલા-

વેળાએ વેળાએ-વારે ધ-	તોળીઓ-એક ભતનું	ખચાવ-૧૨-ઉમારનાર
ધડીએ	ભનવર	વળે-ફરે
આધાર-આશરો, બ-	તરફડતું-ફડકડતું	પસ્તાઈ-મનમાં બળ પો
રોસો	મહેર-કૃપા	કરી
આંગણુમાં-ખારણુમાં	અભાગણી-કમનશીબ	ભન-જીવ

કવિતાની સમજૂતી.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર ઉતાવળથી કામ કરે છે, તે પછવાડેથી મનમાં બળાપો કરે છે, એવાં વિચાર કર્યા વગરનાં કામ ફિકરવાથી સારા સારાના જીવ જતા રહે છે. (મરી જાય છે)

પાઠ ૧૮ મો.

હોશિઆર-આલાક
હુંકાળું-ગરમી આપેએતું
ગાડ-દેખરેખ રાખનાર
પંપાળી-હાથ ફેરવી
(શરીર)

ખખરદાર-ખહાદુર
સરનામું-ડેકાણુ, પતો
ફેળવ્યો-શીખવ્યો
સ્ટેશન-આગગાડીન ઉ-
ભા રહેવાનું ઠેકાણું
છાપખાનાવાળા-વત મન
પત્ર કાઢનાર

સિસોટી-પીસવો
મિનિટ-કલાકનો સાઠમે

ભાગ

સંદેશો-ખખર

ખોડગતો-લગડાતો
માયાળુ-હેનવાળો
પાલ્યો-ઉઘેર્યો
દીપડો-નાનો વાધ
છાપું-વર્તમાનપત્ર
શાખ શી-ધન્યવાદ બા-
હાદુરી

ગોઠવણુ-ખટાખસ્ત
ફેંકળે-નાખળે
નીમેલે-નક્કી કરેલે
અવાજ-સાદ
ડરતો-ખીનો. [જેરથી
કપાટાખધ-જેસ બેર

પાઠ ૧૯ મો.

ભલો-સારો
હીંચકા-જુલ્યા
દીમળું-ટેકો

રીતસર-ખરાખર, સારો
રીતે

વેગળા-દુર
તોફાની-મસ્તીખોર
છાતીવાળો-હીંમતવાન
દોરડું-રસી
ઠરાવ-ધારો

હિંમોળે-જુલ્યાવે
વારો-વખત
ગરીબ-કમાલ
ઉલડું-સામુ
ધ્યા-રહેમ

હડસેલી-ધડેલી
ખઝડી-વળખાડી
ચેટખરી-સાડી પેટ
પાડ-ઉપકાર

પાઠ ૨૦ મો.

પાદસાહ-મુસલમાનના

પાઠ ૨૧ મો.

મુખો-સરદાર
સમજુતી-નશખામણ
ફરજ-દ-છોકરાં છેયા
ગુનો-ાંક
તહેનાન-પામે, હજુરમાં
ઓધો-અખતિયાર, પ-
દવી, નોકરીની જગા

નીમણુક-ગોઠવણ
છોકરવાદી-ખાળખુદિ
ચીતરામણ-ચિત્ર
રેયત-પ્રભ
ખંત-હોશ
દરખાત-રાજસભા

દેખાવડો-રૂપાળો
હુકમ-શરમાન

ખાસ-ખાનગી
ફરમાવશો-કહેશો
મેંએ ચહેલો-ખેલવાની
છુટ લેનારો

અરજ-વિનંતી
અદ્વા-ધશ્વર
ખેલતો-રમતો
દીલમાં-મનમાં

ખદલાઈ-ફરવાઈ
દીલગીરી-શોક, હદાસી
કઠણ-શખત, દયાવગરનો
હેયનો-મનનો
ચ-ખાતલ, કાઢી નાંખવું

ઢંકા-ઢંકરા
ઢળીઆ-ખાડા
ધોરી-મેટા
કાહલાં-શીઆળ
ખેખારો-અવાજ
ભેંચ-જમીન
ગમરાયો-અકળયો
તરસ-સોમ
ખરે-સાચે
દુવા-આશિય
ચલાતું હોંડાતું
ખભે-ખાંધે
લામ-દાયદો

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો-ઓળો, છાંયો
ભાગોળ-દરવાજો
કિનારે-કાંઠે, આરે
દાનત-નિયત
યોબીશ-ઉભો રહીશ
ભાગ-હિરસો
પાર-પાળુ
દોડતો-નાસતો
કુઢકો-થેકડો [લેવો
થાક ખાવો-વિસામો
અદેખો-દેખી ન ખમાય
એવો
લોબી-લાલચુ

તળીએ-નીચે
ખોગ-શોષ
ગુમાબચું-ખોપું
તાંકે-ધન્કે, મરણ કરે

પાઠ ૨૩ મો.

હાગ-ધુનારો
ખરીદ-વેચાતું લેવું તે
દરકાર કાળજી, તમા
જને ઈ-ઉપવીત, આજ્ઞા-
ણ સુતરના તણ તા-
રતું પહેરે છે તે
હડખાએલો-કરડવા પર
ચઢેલા
સંદેહ-ચહેમ
દાવકું-દેકાણું
અભડાયો-અડકાયો, અ-
પવિત્ર થયો
વાટમાં-રસ્તામાં
પડારી-લઈ
અચરજ-નવાઈ
મણુકારતાં-લેખવતાં
ખદલે-સાટે
રખે-કદાપી, કોણ જાણે
લાગે-વળગે, થાય
ધારી-જાણી
શિકારી-પારંધી
ખચકું-ડાકું
ખાખી-ખોડ

ઉચ્ચયાથી-ઉપાડયાથી
ખુલ્લું-ઉધાડું
ભરે સો-વિધાસ

પાઠ ૨૪ મો

ગોળ મટાળ-પૂરો ગોળ
ચટાપટા-રંગીત લીટા
છાનોમાનો-ગૂંપચૂપ
લડતો-વહતો
પૂછીને-કહીને
ચળકતો-ઝગઝગાટકરતો
બગાડ્યું-ખરાબ કર્યું
છીનતી-ખુચાવી
ચોર-છુપી રીતે બીજા-
ની વરતુ લઇ જનાર
બીજાનાં-પારકું
રાગ-દેશનો ધણી

સજા-શિક્ષા [વાત
શિખામણ-શાચકાની
ભૂલીશ-વિવરીશ

પાઠ ૨૫ મો.

ડોર્ચો-બીન્ચે, બીધો
સમાતાં અંદર પેશી જતાં
નિહાળ્યું-જોયું
સંપત-પૈસા
ઝૂલતા-હીંચતા
પિતાની-બાપની
કુહાડી-લાકડા ચીરવાનું
હથીયાર
ભાયડો-મેટા માણસ
બહાદુર જોરાવર
શાણો-ડાહો

ધાવ-ફટકો
ભાજે-જુએ
ઝપે-દરવાજો
નીર-પાણી
તાંહી-ત્યાં
દીલે-મનમાં
ચીસ યુમ
સૂણી-સાંભળી
ભત્તાં-તારાંચુણવાળાં
દેવી માતા-દેવની સ્ત્રી
શકિત
વહે-મોલે
મથું હલાવી-ડોકું ધુ-
ણાવી
મેહેર-દયા
જગનાથ-પરમશ્વર

કવિતાની સમજૂતી

૧

અન્યથા—નાનો બાળક પિતાની કુહાડી લઇ, બહાદુર (ને) શાણો
હોય (એવો) ભાયડો બન્યો; કંઈ ચીજ ભાજે (તે પર) ધાવ કરે, (ને) કાપે
(એમ) એકતો ગામ ઝાપે તળાવે ગયો

અર્થ—નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ, જોરાવર અને ડાહ્યો
પુરૂષ હોય તેવો બન્યો, તે કંઈ વસ્તુ જુએ તેની પર ફટકા મારે,
ને કાપે, એમ રમતો રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો

૨

અન્યથા—તાંહી માછલે જરા નીર હલાવ્યું (તેથી) બાળકે પાણી
માંહી કંઈ નિહાળ્યું, (તેથી) બાળ દીલે ડોર્ચો (અને) કુહાડી તો પડી
તે ધડી ત્યાં બહુ ચીસ પાડી રડ્યો

અર્થ—ત્યાં માજલાંએ કુદીને જરા પાણી હલાવ્યું તેથી તે છોકરાએ તળાવમાં પાણીમાં જોયું; તે જોતાંજ તે છોકરો મનમાં બીધો તેથી દાઢમાંના કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ, તે વખતે બહુ ખુબ પાડીને રડી પડ્યો.

૩

અનવય—સાદ સૂણી સદા પાણીમાં ઝુલતાં ને સમાતાં (હતાં તે) બલાં દેવી માના આવ્યાં, (ને) દેવી વહે (કે) આ રૂપાની કુહાડી સે, બાળ કહે, માતા મારી (કુહાડી) એવી નથી.

અર્થ—તેનો રડવાનો અવજ સાંભળીને હંમેશાં પાણીમાં તરી શકનારા અને અંદર પણ રહી શકે એવાં અને સારાં દયાવળાં દેવીમા બહાર આવ્યાં ને તે બોલ્યા કે આ રૂપાની કુહાડી સે, ત્યારે છોકરો બોલ્યો કે, હે મા! મારી કુહાડી એવી નથી.

૪

અનવય—બીજી વાર સોનાની લાવી બતાવી (તો) એ બાળ માયું હલાવી કહે (કે) (એવી મારી) નહિ અને તો મારી સારી કુહાડી ગમે (છે). (તે હે) બલાં માત પાણી માંહેથી કાઢી દો,

અર્થ—માતાએ ફરીવાર સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી, એટલે એ છોકરાએ માયું હલાવાને કહ્યું કે એ મારી નથી, અને મારી સારી કુહાડી ગમે છે, માટે હે દયાળુ મા! અને તે પાણીમાંથી કાઢી નાખો.

૫

અનવય—દેવીએ કાઢી દીધી, (ને) બાળક સાથે બોલી (કે) તને સુખ, સંપત્તિ હોજો (ને તારાપર) જગનાથ મહેર કરે.

અર્થ—માતાએ તે રી કુહાડી કાઢી આપી ને કહ્યું કે તને સુખ અને પૈસા ટકા ધણા મળજો અને તારાપર પરમેશ્વર ધણી દયા કરજો.

પાઠ ૨૬ મો.

બરપુર-બહેલો. વાળો.
દેશાવર - પન્દેશ
વેપાની-વેપાર કરનારા
ખૂબસુરત- પાળો
બરદાસ-ચાકરી
પૈસે ટકે-ધન હોલતે.
ખાલી-હાલો, વિનાનો
હાલત-સ્થિતિ.
બગડતી-ખરાબ થતી
માલમ પડે-જાણાય
મૂટી-ઓછી થઇ
ઉમદા-ધણીજ સારો
કપરા-આકરા, સખત
લાચાર-નિરાશ, નિરૂપાય
મુત-કિંમત
દરાવ-નિશ્ચય
મુકામે-ઉતારે
હૈયું-મન
પંપાળનાં-હાથ ફેરવતાં
પરદેશી-બીજા દેશના
રહેનાર
ચાકરી-ખરદાસ
પરવડે-પાલવે

પાઠ ૨૭ મો.

બરાવ-સારો. બાટ-ખંધ
કુલેલું દેખાતું તે
ખડખડાટ-અવાજ
પાતળા-દુબળા

વટાવી-ઓળંગી

સંકટ-કુઝ
પારધી-શીકારી
ઝરા-વહેળો, ઝરણુ
પડખાપો-ઓળો
શોભે-નારું દેખાય
નારાજ-ગુસ્સે [લવા
બડબડવા-ગમે તેમ બો-
લજવ્યું-શરમાવ્યું
કુટડા-રૂપાળા [લવું
લલકારવું-પડકારીને બો-
ચમકી-ચોકી, ઝબકી
છલંગ-ફાળો
આધે વેધળું
કેડો-પુઠ
પાધર-સપાટ જમીન
ઝાડી-જંગલ
ચોપાસ-ચારે તરફ
ફેલાએત્રી-વિખનાએત્રી
વળ્યું-ફાવ્યું
ઝાડ્યું-પકડ્યું
વખોડવું-નિંદવું
બચાવ્યું-ઉગાડ્યું
મોહી પડી-પ્રેમ લાગ્યો
ફસાવી-સપડાવી
વખાણવી-તારીફ કરવી

પાઠ ૨૮ મો.

નકલ-વેશ
શિખાળ-કાહણું

રંગરેજ-કપડા ને પાધડી

રંગનર
જરદી-ખીજા રંગનું પાણી
ધગધગતા-ઉનીઉની
રાધ-ફાડી ખાનારપાણી
શહેર-મેટું ગામ
ગભરાયુ-અકળાયું
પાસ-રંગ ખેસવો તે,
અસર થવી
જંગલ-વન
ડરે-ખીએ
ચાલવા-વરતવા
પ્રાણી-જનાવર
ગમરાશો-ડરશો
પ્રધાન-કારભારી
કોઠ-લોટું ગાળવાની ભૂટી
ધગધગતા-ધણાજ ઉના
બુના-નંદારા
હાલ-વલે

પાઠ ૨૯ મો.

પિએર-ચીના ખાપતું
ધર [જવલેજ
રડ્યું ખડ્યું-કોષકળ,
ટાંકણે-વેળાએ [કરી
ચડમડો-ચઢીજા, ગુસ્સો
ભારેખમ-માનવાળાં
વરો-જમણવાર
નડવા-હેરાન કરવા

લેખવે-ગણે
મેલે ભાવે-વધારે કીમતે
ખપ-જરૂર, કામ
જોખી-પતરાણું
રંક-ગરીબ
ઉપયોગમાં-કામમાં
માન-આખર

પાઠ ૩૦ મો.

આપક મીં-જાતે કમાઈને
ખાનાર ખાનાર
આપક મીં-આપનું આપેલું
જોયીંતી-એકદમ, વગર
જાણે
વરમાળ-લગનવખતે વર
ને પહેરાવવાની માળા
રાજપાટ-રાજની ગાદી
તડંગધુમ-નોખા નો
અવાજ

આર્થના-સ્તુતિ
પહેરામણી-પરણ્યા પ-
છી વહુને ધેરથી આ-
વેલી ભેટ
તીર્થ-દેવની પવિત્ર જગા
સવારી-એક રાજાએ
ખીજ રાજાના રાજ
ઉપર લશ્કર લખી ચ-
ઠાઈ કરવી તે

ભાભી-ભાઈની વહુ
વતન-પોતાનું ગામ
નોકરીમાં-ચાકરીમાં
તરાપ-છલંગ
ઠેકાવી-કુદાવી
ઉડાવી દીધું-કાપી નાંખ્યું
મેનાનો-લશ્કરનો
ઉપરી-સરદાર
સમ-વખત
હિંમત-હામ [જ
લુણ-નીમક મીઠું અના-
ફતેહ-જીત [જમાં
દેહરામાં-મંદિરમાં, દેવ
ડંકા-નોખત
નિશાનો-ધજાઓ
તક-લાગ, દાવ
ઠેકડે-છલંગે
નાસ ભાગ-નાસાનાસ

પાઠ ૩૧ મો.

બળદ-આખલો
તડુકતો-ખુમ મારતો
ચઢાઉ-ગરમસ્તબાવની
ખાખોચીઆમાં-પાણી-
ના ખાડામાં
મમત-હઠ
આગળ-પહેલાં
પુલાવ્યું-ઉપસાવ્યું

વેઠે હે-ખમે છે.
ચૂસે-કોધે
ગળ-શકિત

પાઠ ૩૨ મો.

સાહુકાર-શેઠ, પૈસાદાર
તળાવડી-નાનું તળાવ
બેદરકાર-ગરજ વગરનો
બોરીઆં-બટન
શિખામણ-બોધ
ખરડાએલે-ખગડેલે
ભિખારી-કંગાલ, ગરીબ
લપસી-ખસી
ઉપકરનું-પાડનું
યાદ-સાંભરવું
ધુજતો-થરથરતો
ખાદી-ગળ પનાનું જાડું
કાપડ

અકારાના-ગરમીના
મોડું-અસુર
રાગો-મંડવાડ

પાઠ ૩૩ મો.

ભણેલા-શીખેલા
ગણેલા-વિચાર કરનાર
ખાતરી-સાખીતી
શેલો-પથરા

ખંતીલ-ક્રમ ગી
અમુદીઆં-ગતી મોટી
આંગળીએ પહેરવાનું
રૂપાનું ધરણું
રાજમાર્ગ-મોટો રસ્તો
સ્ત્રી-બધરી [જરો
વહેળો-નહેતા પાણીનો
ઢુંકડું-નજીક
ભાષમ-ગ-દોસ્તી
જડનો-મળતો
વેપાર-રાજગાર, ધંધો
પાડો-માં-પાસે, નજીક
ઢાટ-બીરો
જોડો-પગરખાં
જોડવાં-પગતી આંગ-
ળીએ પહેરવાના ર-
ખના કરડા
જર-ચાલુ
ધોખી-કપડાં ધોનાર
છેક-મીનકુચ
વચ્ચા-હા
પુષ્કળ-વચ્ચાં
પૈસા-દેલત, પુંછ

પાઠ ૩૪ મો.

મહિમા-મોટાઇ
જગપતિ-પરમેશ્વર
તરપાન-ઝાડપાન
શીતળ-હંડો, ટાઢો
સરજનહાર-પેદા કરનાર
સરિતા-નદી
નવરંગી-ભાતભાતનાં
ઘાટ-ઓવારો, આગ
ચાવણું-ખાવાનું
જગમાં-દુનિવામાં
સરજનબ્યા-પેદા કર્યાં
સંસાર-દુનિયા
ખીલતાં-ફુલતાં
ગાન-ગીત, ગાયન
શોભત-સારાં દેખાતાં
કરાડ-ભેખડ, નદીના
કિનારાનો જે ભાગ
ધણો ઉચો ને સીધો
આવેલો હોય તે

સિંધુ-દરિયો, સમુદ્ર
રચના-ખાવટ
રણિઆમણી-શોભીલી
ગર-શહેર
વાટ-રસ્તો
શિઆજો-ટાઢની મોસમ
કંડક-ટાઢક [સમયાં
કિનારામાં-ગરમીની મો-
રિધાર-નદી [ઝતુમાં
ચોમાસામાં-વરસાદની
ઝુલનાં-સટકતાં
મધુર-મીઠા
નાદ-શબ્દ, અવાજ
સૂદ-અજવાળીયું
કળ-પ્રકાશ
વદમાં-અધારીઆમાં
દીસે-દેખાય
મેદા-સપાટ જમીન
જળ-પાણી
આંખડી-આંખ
કળા-લીલા
કળીનય-સમન્વય
સરજ-ખતાવી

કવિતાની સમજૂતી. (૧)

અનુચિત—જગપતિએ જગમાં અપાર રૂડી રચના રચી (છે તે)
સંસાર (નો) નાનાં મોટાં પ્રાણીએ નરનબ્યાં.

૧૯

અર્થ—પરમેશ્વરે દુનિયામાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે, તે નાનાં મોટાં બધાં પ્રાણીઓ તેણે બનાવ્યાં છે.

(૨)

અન્યથા—નવરંગી ખીલતાં ફુલ, ગાયન ગાતાં પંખી, સુંદર રંગે શોભતાં, રૂપાન અને પાંખ.

અર્થ—જુદી જુદી જાતનાં ફુલતાં ફુલ, ગાયન ગાતાં પંખીઓ, જાડનાં પાન અને જુદી જુદી જાતનાં પંખીઓની પાંખો મગ્નના રંગ વડે શોભે છે.

(૩)

અન્યથા—મોટા પહાડ, કરાડ સિંધુ, સરિતા ઘાટ, નગરને વનવાટ આ રજિઆમણી રચના કરી છે.

અર્થ—મોટા પર્વતો, બેખડે, સમુદ્રો, નદીઓ, ઝોવારા, શહેરો અને જંગલોના રસ્તાની આવી શોભીતી બનાવટ પરમેશ્વરે કરી છે.

(૪)

અન્યથા—શિયાળે શીતળ પવન ઠંડક સાર આપે. ઉનાળામાં સૂર્યના તાપ નીરધાર તપે છે.

અર્થ—ટાઢતી નાસનમાં ટાઢો વા સારી રીતે ઠંડક આપે છે, ગરમીના મોસનમાં સૂર્યનો તાપ તકી ઘણેજ તપે છે.

(૫)

અન્યથા ચોમાસાના પિંસમાં વરસાદ વરમે છે, જાડે જુવતાં ફળ જો (અને) મોરના નજુર નાં (સાંતળ).

અર્થ—વરસાદના દિવસનાં વરસાદ વરમે છે, જાડે ફળો લટકતાં દેખાય છે અને મોરના મીઠા નજુર નાં (સાંતળ).

૨૦

(૬)

અન્વય—ચંદ્ર તણી કળા સુદમાં આનંદ આપે છે, (ને) વદમાં તારા તેજનો રંગ દીસે છે

અર્થ—અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું મળ આપે છે અને અંધારીઆમાં તારાના તેજનો રંગ શોભીતો દેખાય છે

(૭)

અન્વય—રમત ગમતને કારણે મોટાં મેદાન છે વળી જળ મહીં વેલાં ને પાન કેવાં તરતાં (દેખાય છે)

અર્થ—રમત કરવાને માટે મોટી સપાટ જગ્યાઓ છે અને પાણીના તળાવોની અંદર વેલાઓ અને તેમાં પાંદડાં કેવાં તરતાં દેખાય છે

(૮)

અન્વય—(હે) ભગવાન ! (તે) જોવા આંખડી આપી સાંભળવાને કાન (આપ્યાં અને) બોલવા જીભ બનાવી, (એ) બહું કયું

અર્થ—હે પ્રભુ ! તેં જોવાને આંખ આપી, સાંભળવાને કાન આપ્યાં, અને બોલવાને જીભ આપી એ સાફ કયું છે

(૯)

અન્વય—દાંત સાથ ચાવણું દધ બહુ ઉપકાર કીધો (હે) સરજન-હાર (તે) કળા સરજી (તે) કળા જાય નહિ

અર્થ—દાંત અને વળી ખાવાનું આપી બહુ શુભ કીધો છે, હે મારા પેદા કરનાર પરમેશ્વર તેં જે જીવિત કરી છે તે સમજ સકાય તેમ નથી

પાઠ ૩૫ મો.	છજેલ-પથરાએલી	એશ-મઝાનું, સુંદર
વસંત-પાનખર	તંબુ-કપડાનું ધર	ઘોળીને-પાણીમાં એ-
ઝતુ-મેસમ	ધન-નિશાન	માળીને
વિશાળ-મોટા	વાવટા-તોચ્છુ, નિશાન	બાગ-ફુલવાડી, બગીચો
પલ્લવ-પાંદડાં	પૃથ્વી-જમીન	ગુંગર-ગું ગું
રહોય-સારાં દેખાય	કલોલ-આનંદના પોકાર	મોર-આંખાનાં ફુલ
વનસ્પતિ-ઝાડપાન	તીતર-એક જાતનું પક્ષી	ચાંદની-અજવાળી રાત્રી

કવિતાની સમજૂતી. (૧)

અન્યથા—વિશાળ વડપર છજેલ વેલ, જાણે તંબુ તાણેલ તે.
(અને) કેળ, નાળિયેરી ને તાડ, એ ઝાડ ધન વાવટા રૂપ (છે)

અર્થ—મોટા વડના ઝાડપર પથરાએલી વેલ તે જાણે મોટા તંબુ ઉભો કર્યો હોય એવું દેખાય છે, અને કેળ, નાળિયેરી અને તાડનાં ઝાડ એ ધન અને નિશાન રૂપ હોય એમ દેખાય છે

(૨)

અન્યથા—પીળાં પાકાં પાન હોય (તે) ખરી પૃથ્વી પડે (ને)
વનસ્પતી શરીરે નવાં પલ્લવ ધરી રહોય

અર્થ—ઝાડનાં પીળાં ને પાકાં પાન હોય તે ખરીને જમીન ઉપર પડે અને તમામ ઝાડોની ડાળીઓને નવાં પાંદડાં આવે છે, તેથી જાણે છે

અન્ય—કાયલ ખીકા બોલ બોલે, મેના પોપટ કસોલ કરે, તીતર, કબુતર (વીગેરે) વિશેષ પંખી રંગ ગાય ને બેશ નાચે

અર્થ—કેયલ મધુર શબ્દ બોલે, મેના પોપટ ખુશીના પોકાર કરે, તીતર, કબુતર ને બીજાં ઘણાં પક્ષીઓ સુંદર રાગ ગાય ને સારો નાચ કરે

(૪)

અન્ય—લોક કેસુડો રંગ ઘેળી ન હેળી બેમે, બાગમાં ડુવારા ઉડે, (અને) ચોટા (ન) ચોક છટે

અર્થ—લોક કેસુડાના ડુલને રંગ પાણીમાં ઓગાળીને તેના વડે હોળીમાં રંગ, બગ્ગર અને ચોકનાં રંગ છાટે છે અને બાગમાં ડુવારા ઉડે છે

(૫)

અન્ય—ભમરાઓ ગુંગર કરતા, જાડે પર અપાર નવરંગ (અને) આંખા ઉપર મોર શોભે (અને) ચાંદની ચારેકાર ખીલી (રહી છે)

અર્થ—ભમરાઓ ગુંગર કરતા. જાડોપર અપાર જુદીજુદી જાતના ઘણા રંગ ખીલી રહ્યા છે, આંખા ઉપર તેને મોર શોભે છે, અને ઘણી મળ આપે એવી અજવાળી રાત્રી ચારે તરફ ખીલી રહી છે

(૬)

અન્ય—ગન સ્વાદે શીખડ ખાય (અને) શીતળ નીર પીએ (છે) પશ્ચિમ દક્ષિણ પવનથી શરીર સુખીડું થાય (છે)

અર્થ—માણસો લહેજતથી શીખડ ખાય અને લોકો ટાહું પાણી પીએ છે, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશામાંથી પવન વાય છે તેથી શરીર સુખી બને છે

સુજરાતી બીજી ચોપડીના અર્થ.

ભાગ ૨ જો.

પાઠ ૩૬ મો.

ટેકરા-ઉંચી જમીન
દેશા-બાળુ
પશ્ચિમ-આથમણી
ઉગમણી-પુર્વ
કસરતશાળા-કસરત ક-
રવાની જગા
ઓળો-પડછાયો
ઉતર-પુર્વ તરફ મોંકરી
ઉભા રહેતાં ડાબા હા-
થ તરફની બાળુ
પુર્વ-ઉગમણી
આથમણી-પશ્ચિમ
દક્ષિણ-પુર્વ તરફ મોંકરી
ઉભા રહેતા જમણા
હાથ તરફની દિશા
સામે-સામી બાળુએ
હાર-લાઇન ઓળ
પડછાયો-ઓળો
છેકજ-ખીલકુલ, તદન
હરકોઈ-કોઈ પણ
કંઠ-અધરી
દીકા-ખેવામાં

પીઠ-વાંસો

પાઠ ૩૭ મો.

નકશો-ગામ કે દેશનો
નમુનો
લંબાઇ-લાંબી બાળુ
માસ્તર-મહેતાજી
સ્લેટ-પત્થર પાટી
પહોળાઇ-પોહોળું
ટુટપટી-ભરીને લંબાઇ
માપવાનું ઓગર
ગેલેરી-પાયરી, પગથી
એસતાવરસ-નવા વરસ
માથીઓ-ચુના કે ચો
ખાના કોટથી ચીત્રે-
લા ચિત્ર, ચોક
માપ-ભરત
મથાળે-ઉપર
માચ-સમાચ
રસ્તો-ઉપાય, ધલાજ
ઘંચિ-ટુટનો બારમો ભા-
ગ, પૈસા જેટલી લં-
બાઇના જગા તે ઘંચ
લાંબી કહેવાય

ભુસી-બગાડી
મધ્યમાં-વચ્ચમાં
થોર-એક જાતના કાંટા-
વાળાં ઝાડવાં [ભીતો
કરા-ધરની બે બાળુની
ખાલી-ખુલ્લી
એકેકો-એસવાની જગા
ટેબલો-મેજ

પાઠ ૩૮ મો.

નિશાન-એંધાણી
ગાયર-ઢોરોને ચરવાની
છુટી જગા
આગગાડી-વરાળથી
ચાલનારી ગાડી
રેશન-આગગાડીનેકિલી
રહેવાની જગા
આણી-લાખો
ડગલાં-પગલાં
ચીતરવી-દોરવી [ઝરો
નદી-વહેતાં પણીનો
મથક-ઠંકાણું

પાઠ ૩૯ મો.

પોપડા-પડ, ખીડ

બાહું-નદીના તળીઆ-
માં કાંપ ઠરેલી જગા
આંખાવાડી-આંખાના
ઝાડોવાળી જગા
ડાંગર-જેમાંથી ચોખા
નીકળે તે
નિચાણુ-દળતી જગા
કચારડા-ડાંગર પકવવાનાં
ખેતર

વર્ગ-કલાસ
વગડામાં-જંગલમાં
ધાસ-ચારો
વળ્યા-ફર્યા
પેક્ષીમેર-ખીજ બાણુ
વહેળો-નાની નદી
દાળ-ઢોળાવ
દેખા-દેખાતો આકાર
દહેર-શીવનું મંદિર
ધળ-નિશાન

ટાઢો-ઠડો, સ્તીત
મઝા-ગમત
કાંડા-કિનારા
ચાલાક-હોશિયાર [ગા
વહેણુ-વહેના પાણીનીજ-
પાર-બાણુ
સુગમ-સહેલું
મસ-વધારે

પાઠ ૪૦ એ.

અધિકારીઓ-કારભા-
રીઓ
હવાલદાર-ગામપર દે-
ખરેખ રાખનાર
સરકારી-રાજની મા-
લકીનું
વારાવાળા-વારા પ્રમાણે
કામ કરનાર
રાવણીઓ-ગામનો નોકર

હુંડી-ખીજે ગામથી પૈસા
મળવાનો કાગળ
ખંદોખરત-ગોઠવણ
મામલતદાર-વહીવટદાર
ટપાલી-કાસદ, કાગળ વ-
હેંચનાર [પનાર
દાકતર-અંગ્રેજ દવા આ-
મોસાળ-માનું [પઅર
ચોરામાં-ગામના અધિ-
કારીને ખેસવાની જ-
ગામાં [રી
મુખી-પટેલ, ગામનો ઉપ-
હુકમ-પરમાન [તાના
ભરણાના-વેરાના, હપ-
તલાટી-ગામની વસુલાત
કિલરાવનાર
તપાસે-જુઓ
દવા-ઓસડ

ગુજરાતી ખીજ ચોપડીના અર્થ.

ભાગ ૩ નો.

પાઠ ૪૧ એ.

સવાર-પ્રભાત
સોનેરી-સોનાના રંગનો

વનસ્પતિ-ઝાડપાત્રો
અંગારા-સળગતા કોત્ર-
સા, લાળા

ધોંધાટ-ગરબડાટ
આકાશ-ગમન
પથરાઈ-ફેલાઈ

કારો-ધારો, ધાર
ધગધગા-ગરમાગરમ
ધ-ધે-કામે
વળમે-સાગે
ખેડુત-ખેતીકરનાર
હળ-નાંગર જમીન ખે-

ડવાનું

દુકાન-હાટ
કસોલ-અ નંદ
ખીલતી-ફુલતી
લહેર-લહેક
જન-માણસ
નરમ પડે-ઓછો થાય
આખરે-છેવટે
ઝોતરફ-ચારે બાજુ

પાઠ ૪૨ મો.

લક્ષમણ-છોકરાનું નામ
રટ્ટશન-આગગાડીને ઉ-
ભા રહેવાનું ઠેકાણું
તોફાન-ધણુજોરથી પ-
વન વાય તે
ટિકિટ-આગગાડીમાં ખે-
સવાની પાસ
બરવાડ-ધેટા ચરાવવાર
જપાટો-સપાટો
અકળામણ-અભરામણ
ફુંકાય-વાય
ફેર-તફાવત
અભળાય-અકળાય

પ્રાણી-જીવ
ઉઠસી-ગબડી
ખચત-ઉગરત
ધસડી-તાણી
વાસ-ગંધ, સોરમ
છેક-તદન

પાઠ ૪૩ મો.

ચાક-ખડી, સફેતો
ખડીઆ-શાહી ભરવાનું
વાસણ
ગાંગડો-કાંકરો. ખડો
હકીકત-વિગત, વાત
સેકાઉં-બુંબલું, બળું
જંતુ-જીવડા
કહાણી-વાત
રિદ્દય-દય વગરનો
ચાંચવ-જમીન ખોદ-
વાનું હથીઆર
મૂલ-કિંમત
ઓછું-ચોડું
સહેલ ઈ-મહેનત વગર
ચુરો-ભુકો
કુખાવી-ખુરાડી
કણ-રજકરણ
પીગળતો-ઓગળતો
ઝાંખો-મેથો
કોલ-રેતી ને ચુનો ભેગા
કરી ચક્કીમાં પીસે તે
બારીક-ઝીણું

વેહ-કાણાં
છિત્રો-કાણાં
ચર-પડ [વાનું] ઝોખર
પાવડા-માટી ભરી લે-

પાઠ ૪૪ મો.

કસારા-તાંબા પિતળના
વાસણ બનાવનાર
કચરોટ-મોટી થાળી,
તાસ
નાળચાં-ગળણી
પુષ્કળ-વધારે
ચંચુ-શિરોહી
તાંબાકુંડી તાંબાનું પહો-
ળામેનું વાસણ
ટંકશળ-નાણું બનાવ-
વવાની જગા
નોકર-ચાકર
અવાજ-સાદ, નાદ
હયોડા-લોંઠાની મોઝરી
ટીપે-કુટ્ટે
ભેળ-ભેમ
ગાળીને-રસકરીને
ઝાંખાં-ચળકાટ વગરના
માંજીએ-ધસીએ [ધાતુ
કલાઈ-એક જાતની
જડે છે-મળે છે
સિક્કા-નાણું
સરકાર-રાજ

પાઠ ૪૫ મો.

અળકાત-ઝગઝગાટ
મળગરાં-અરડવાં, નર-
માદાના આપડા.

શિરોધ-ચંબુ
ધનામ-અક્ષિસ
વર્ગ-કલાસ
ચેક-એક એક
છેલ્લો-પછતોડે
મેળવણી-મેગ
તપાવે-ગરમ કરે
પીગળી-ઓગળી
વપરાય-કામમાં આવે
અંખો-મેલો
ચીજ-વસ્તુ
કટાય-કસાય
સરતું-સોંધુ

પાઠ ૪૬ મો.

કુમળું-નરમ, કુળું
ખુબળી-ખબલ, ખસ
પાણીવાટ-પાણી જવા-
નો રસ્તો
મુપડાં-અનાજ ઝાટક-
વાનું ઓગર
ઝીઝવો-એકજાતનું ધાસ
ધુપેલ-માથામાં નાંખ-
વાનું તેલ
મુંવળી-નરમ

અતર-મુગંધી તેલ
ચરાઉ-ચરનારાં
ઉપલાણે-ઉપરની બાજુ
તમાકુ-એક જાતનું ધા-
સ ખીડી, ને હુકામાં
પીએ છે તે [ગા
ચરો-ધાસ ઉગવાની જ-
છાવામાં-દાંકવામાં
તદન-ખીલકુલ
દાબ-દરબં
પુળીઓ-જુડીઓ
ગંજ-દગલો
પાળેથી-કિનારેથી
ગડીઓ-ગાડો
મુગંધ-સારી વાસ
જડ-મૂળ [દ્રુમતાં
ચમરી-છોડની ઉપરના
પડા-જુડા

કુટીને-ચરીને દિારી
મુંજ-સરકટના પાંદડાની

પાઠ ૪૭ મો.

સળંગ-આખુ ને આખુ
સેંકડો-ધણા સો
રાતડીઓ-રાતી જુવાર
મહીકાંઠા-મહી નદીની
આસપાસનો દેશ
ગુચ્છો-જથો
દેબરાં-મીઠું મરચું નાં-
ખી કરેલા રાટલા

મેળે-જાતે
વાવવાં-રોપવાં
પરાળ-ડાંગરનું ધાસ
બાઝેલી-વળગેલી
પેર-કાતળી
પેડે-રીતે
બીલ-પહાડમાં રહેનાર
નાગલી-બાવટો
સામો-એક જાતનાં ધા-
સનું ખી
થેક-ચીઢા કે ડુંગળાનાં
મૂળની ગાંડો
ખીડ-ધાસની જમીન
છડીને-ખાડીને, છોતરાં
કાઢીને
ખસલી-મુકું ધાસ
કડગ-જુવારનું ધાસ

પાઠ ૪૮ મો.

સખત-ધણી અધરી,
કદણુ
હળપુણી-જમીન ખેડવા
ના ઓગરમાં લોઢા-
ની કોશ આવે છે તે
લઠું-જેરાવર
એક સામકું સાથે લાગું
ધુસરી-અળદની ખાંધ
ઉપર રહેનાર લાકડું,
જુસરી
સતોપ-શાંતિ

કેવલવાળું-જોરવાળું, તાકદગાળું	ચાકી જવું-નમ્મ થવું	ખીલીજેવું હોયછે તે
માણુ-સૂરજ	સુથાર-લાકડાં ઘડનાર	તાત-આપ નિપત્ત કરે
વસ્ત્રો-લુગડાં	ભારે-વજનદાર	નીપજનવે-ઉપજનવે, ઉ-
ઉત્તમ-સારાં	ચવડું-હળના નીચેના	જીવ-પ્રાણિમાત્ર
મજૂરી-મહેનત	ભાગમાં કોશની સાથે	ધરે-પહેરે
માથું-ખાવાનું	અણીવાળું લાકડું	ભાવે-ખુશીથી
કોઠ-દોર આંધવાની જ-	હોય છે તે	સહે-વેડે
નીર્-નાંખું	સડ-ધુસરી અને હળની	ઉપકારી-ગુણકરનારી
મજબુત-કઠણ	વચ્ચેનું લાંબું લાકડું	ખંતથી-હાંશથી
	છડો-હળનેછેડેપકડવાનું	શીખ-શીખામણ

કવિતાની સમજૂતી.

(૧)

અ-વચ—રે! ખેડુત તું ખરે જગતનો તાત ગણાયો (છે અને)
તુંજ આ સધળો સંસાર પાળતો જણાયો છે

અર્થ—અરે ખેતી કરનાર તું ખરેખર જગતનો આપ ગણાયોછે
અને આ બધા જગતનું ભરણ પોષણ કરનાર તુંજ જણાય છે

(૨)

અ-વચ—તું કપાસ, ફળ, ફુલ, ઘાસ (અને) ધાન્યને નીપજનવે
(છે તોજ) સહુ જીવ, જાન ખાય (અને) જન લાવે વસ્ત્રો ધરે

અર્થ—કપાસ, ફળ, ફુલ ઘાસ ને અનાજ તુંજ ઉત્પન્ન કરે છે, બધાં
પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે ને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે

(૩)

અ-વચ—(તું) તાપ, વરસાદ સહે (અને) વળી બહુ મહેનત કરતો
(હિવાથી) શરીરે લઠ્ઠુ રહે અને સદા સંતોષે કરતો ફરે છે

અર્થ (તું) વરસાદ, ટાઢને તડકા વેઠે છે ને વળી બહુ મહેનત કરે છે તેથી શરીરે ધણો બળવાળો રહેછે અને હંમેશાં શતોપથી ફરેછે

(૪)

અ-વચ—ખરે હિતમ ખેતી વળી તે પર ઉપકારી (છે તે કરીને) તું ખરી ખંતથી જગતને સારી શીખ દીએ (છે)

અર્થ—તું વળી જેથી પારકાના ઉપર ઉપકાર થાય એવી સારી જે ખેતી તે કરીને ખરેખર તું હોંશથી બધી દુનિયાને સારી શીખા-મણુ આપે છે કે તમે બીજના ઉપર ઉપકાર કરનાર થાઓ

પાઠ ૪૯ મો.

ડાંગર-ભાત
ટાંકણે-વખતે, ટાણે
કચારડા-ડાંગર પાકવાનું
ખેતર
રોપી-વાતી
ફરતી-ચારે તરફ
લીલા હમ-ધણાજ લીલા
ઝપાટે-સપાટે
ઝીલવો-વઠવો, ખમવો
સદા-હંમેશાં
ખળી-ધાસથી અનાજ
છુટું પાડવાની જગા
છુટા-ખુદા
બરડી-કચરી

પાઠ ૫૦ મો.

ખાતર-ધાસ છાણુ વ-
ગેરે કોહેણો કચરો;
પીત-વાવેતર

કુકર-શુંડ
પડછા-પાંદડાં, તોગા
તરકારી-શાક
પાકટ-પાકી
વેત-ખાર આંગળ
તાવડા-કઢાઈ [સંચો
કાણુ-શેરડો પીલવાનો
સંખધી-ખાખત
હકીકત-વાત
પુષ્કળ-વધારે
પેરવાળી-કાતળીવાળી
અટકાવવાને-ખાળવાને
પીલે-કચરે
વારંવાર-વારે ઘડીએ
છારી-પડ
ઘટ-ઘાડો, જડો

પાઠ ૫૧ મો.

ઉજળો-સફેદ
હસાખ-લેખે

સફેદી-ધોળાશ
નકામાં-ફાકટ
વૈસાદાર-શેઠ
રસોઇ-જમવાનું
તપેલી-પાતેલી
ચઢતા-રંધાતા
તકરાર-કજીઓ
ધીમા-શાંત
પચવું-હજમ થવું
ભાવથી-હોંશથી [ભોટ
કણુક-ઘઉંને બાધેભો
આકાર-ઘાટ
સંરખાં-ખરોખર

પાઠ ૫૨ મો.

મધમાખ-મધ બનાવ-
નાર માખ [ચુસ
વાગરી-પારધી, પાપીમા-
ધરખાર-રહેવાનું ઠેકાણું

રક્ષણ-સંભાળ	[એવું]	અમાડયું-ખરાબ કયું	રચે-બનાવે
મનહર-પુરી	થઈએ	ધ્રુષ્ટા-મરણ	સરે-થાય
તત્કાળ-તરત		જન્મ-અવાર	અપાર-ધણાં
લટકતો-ટીંગાતો		ડંખ-આંકડો	દીસે-દેખાય
કામળો-ધાબળો		જંતુ-જીવડાં	જાળે-છોડી દે
ધુડી-ધુમાડો		હુન્નર-કારીગીરી	તમામ-બધાં

કવિતાની સમજૂતી

૧

અ-વચ—(હે) મધમાખી તું મહેનતું (તારે ત્યાં) હુન્નર તણી નિશાળ (છે) મનહર મધપુડો રચે (અને) તત્કાળ રસ મુકે

અર્થ—હે મધ બનાવનારી માખી તું મહેનતું છે તારે ત્યાં કારીગરીની નિશાળ છે, તું મનને આનંદ પમાડે તેવો મધપુડો બનાવે છે અને તેમાં તરત રસ મુકે છે

૨

અ-વચ—મીઠું મધ ચુસી લઈ મીણુ તૈયાર કરે તેથી ધણાં કામ સરે (અને) તે અપાર ગુણુ કરે છે

અર્થ—મીઠું મધ ચુસી લઈને મીણુ બનાવે છે, તેથી ધણાં કામ થાય છે અને તે ધણો ગુણુ કરે છે

૩

અ-વચ—(તું) નાનું સરખું જીવડું (જતાં) મોટું કામ કરતું (જણાય છે, અને) ડાહીને ચોકખી દીસે (છે તેથી) તમામ આળસ તજે

અર્થ—તું નાનું સરખું જીવડું છે પણ મોટું કામ કરે છે વળી ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે તેનો દાખલો લઈને બધા સમજી માણુસો આળસ છોડી દે છે

અ-વય—કીડી કરોળીઓ ને મકોડા (વગેરે) જે ઉધોગી
જીવડાં કહેવાય છે તેમાં તુ પકાય છે

અર્થ—કીડી—કરોળીઓ ને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં
કહેવાય છે તેમાં તું વખણાય છે

પાઠ ૫૩ મો.

ચીક—ચીકામ
માંજર—મરધાના માયા
ઉતરના ઝુલ
કુકરેકુક—મરધાનો અ-
વાજ
કુકરો—મરધો [કમલે
ઉકરડા છાણુ મુતરનો
શેખ-મુમલમાનની જાત
ભાંજતું—પીલળતું
જીવડાં—જીવડો
સાફ—ચોકખા
ખડખડે—અવાજ થાય
ખીકણુ—ડરકર, નરમ
છેડવા—હરકત કરવા,
અડકવા
ધસાને—જોરથી
દીપે—શામે
ખોતરવાની—ખણવાની
ટેલ—આદત

પાઠ ૫૪ મો.

ચકલી—ચકી
વમ્તુ—ચીજ
ખમરી અટપટા રંગની
રજળી—રખડી
તલખણાં તરણાં
તડકે—તાપે
વા—વખત
મજામુન—જોરથી
લગી—સુત્રી
નુકશાન—અગાડ
ભો—ખીક
લાગણવે—દાવ આવે
ઓહો—થોડો

પાઠ ૫૫ મો.

કેશવાળી—ગરજન પરના
જા

પી—હેત [તળાઉ
દાવડ—ધોડાના પગનું
ખાણીદાર—જોરદાર
ટટી—ધોડાને કુદવતી
વખતે આડો પડદો
રાખે છે તે [વાળા
અણીદાર—ઝીણી ધાર-
નીમકહલાલ—ખાણેલું હ-
ક કરનાર. પ્રમાણિક
સવારી—ધોડા ઉપર બે-
સવું તે [છે તે
દેખાય—જોવામાં આવે
ગરજન—ડોક
જાંઘ—સાથળ
નકર—પોલો નહિ તે
ઝપાટાખંધ—જોસજોર
તીણા—અણીદાર
ભુસું—અનાજનાં છોતરાં
ઝડપથી—ક્રિતાવળથી
મજલ—છેડું, પદ્ધતી

ચમકે-ભડકે

શરત-હેડ

જન-ધોડાનો સામાન

બને-ચકરી

લગભગ-આશરે

પાઠ ૫૬ મો.

નાળખ-ચ-ધોડાની નાળ

જનને

અડા-અલ-અટકી જનાર

ટુ-નાનું ધોડું

કહ્યાગર-કહેલું કરનાર

અચ્ચ-નાગજનો ભાગ

ગધેડાનો ને પુછડેથી

ધોડા જેવો

હાજર-સમક્ષ, પાસે

ફેર-તફાવત, ફરક

જુમખો-લુમખો

ભાર-ખોજો

વહાં-ખેંચ્યાં

ઠોઠ-સુરખ

બને-થાય

ધીરજવાળું-હીંમતવાન

ચાકાકે-હાથીઆર

તળેલો-ધોડા બાંધવાની

જગ્યા

પાઠ ૫૭ મો.

ગોકળગાય-એક જાતનું

લાલ જીરડું

તાળવું-તાવું, ખોપરી

ઢીંચણ-ધુંટણ, ગેઠણ

હડપચી-ડાઢી

તફાવત-ફરક

પોપચાં-આંખનું ઢાંકણ

નગર-સરત

ભવાં-મમર

રજ-ધુંળ કરતર

ખાજો-અટકાવે

વાનાં-ખાત

ખોચી-ગરદન

મેર-ખાજુ

ગાજો-ભાગે

કેડ-કમર

વાંસો-અરડો

પાઠ ૫૮ મો.

ધીરો-શરીરના ભાગ,

(આંખ, નાક, જીભ,

કાન, ચામડી)

સ્વાદ-હાલેજત

ધખાકો-અવાજ

સુધી-સોરમ લઈ

આકાર-ધાટ

વામ-સોરમ, સુમધ

ખબર પડે-માલમ પડે

વડે-થા

મઝાની-ધાણી મીઠી

શીકર-ચિંતા

તાન-સમજણ

પાઠ ૫૯ મો.

રંગરજ-પડાં રંગનાર

સાક્ષી-નાળુ, સાડી

છુટ્ટી-રજ [રંગ

કીરમ-એક જાતનો

ધેરા-લા

ખૂલતા-ખડા પડતા

ઝાંખા-આજા

સેલાં-દોપટા [નેવો

ગમેતેવો-રજ આ-

પાઠ ૬૦ મો.

જનાત-એક જાતનું ગ-

રમ કપડું

ખાસ્તો-ટકાઉ	સુતરાઉ	શ્વાંટી-ઝીણા વાળ	સિવાય-વગર
કપડું		દોશી વાણીયા-કાપડના	તાપ-તડકા
ઢાંકણ-ઢાંકણ		વેપારી	ખાદી-ગજ પનાનું દેશી
ફલાનલ-ગરમ કપડું		ભીંગડાં-પડ	જાડું કપડું
જામદાની-ઝીણામાં ઝી-		ધરજો-થરથરે	ગરજ-જરૂર
ણું કપડું		વાતી-લાગતી	સારે છે-પુરો પાડે છે

આંકને લગતા સવાલો.

૧. ૮૪ નાા કેટલા ?	૬. કેટલા સવા ૭૦ ?
૨. ૬૮ ૧૧ કેટલા ?	૭. કેટલા અઢીઁ ૧૫૭૧ ?
૩. ૯૨ ૨૧૧ કેટલા ?	૮. કેટલા છક ૧૬૨ ?
૪. ૩૬ ૯ કેટલા ?	૯. કેટલા પા ૧૮૧૧ ?
૫. કેટલા પોણું ૪૨ ?	૧૦. કેટલા દોઢું ૧૧૪ ?

પાછલા ધોરણમાં ચાલેલા આંકને લગતું મુખગણિત.

૧. એક પૈસાનાં ૧૩ ખેર તો ૯ પૈસાનાં કેટલાં ?
૨. એક વર્ગમાં ૨૫ છોકરા તો ૭ વર્ગમાં કેટલા ?
૩. એક પૈસાનું ૦૧ શેર થાક તો ૪૫ પૈસાનું કેટલું ?
૪. એક મજુરને ૦૧ રૂ. મળે તો ૯૭ મજુરને કેટલા રૂ., મળે ?
૫. એક કલાકમાં ૧૧ ગાઉ ચલાય તો ૪૨ કલાકમાં કેટલા ગાઉ ચલાય ?
૬. એક દાડમના ૨૧૧ પૈસા બેસે તો ૭૫ દાડમના કેટલા પૈસા બેસે ?
૭. ૧૪૫ માં ૧૭ નાખીએ તો કેટલા થાય ?
૮. ૨૪૬ માં ૨૩ નાખીએ તો કેટલા થાય ?
૯. ૧૮૪ માંથી ૩૫ કાઢીએ તો કેટલા રહે ?
૧૦. ૪૦૦ માંથી ૨૫ કાઢીએ તો કેટલા રહે ?
૧૧. એક પૈસાની ૨૪ કોડી આવે તો ૧૬૮ કોડીનું શું બેસે ?
૧૨. એક રાના ૧૬ જમરખ આવે તો ૧૪૪ જમરખનું શું બેસે ?
૧૩. એક હારમાં ૮ છોકરા ઉભા રાખીએ તો ૧૮૪ છોકરાની કેટલી હાર થાય ?

૧૪. દરેક સુતારને ૧૧૧ રૂ. આપીએ તો ૬૬ રૂ. કેટલા સુતારને અપાય ?

૧૫. દરેક છોકરાને ૦૧ કાગળ આપતાં ૧૯ કાગળ કેટલા છોકરાને અપાય ?

ઘાત.

શેરની ઘાત.

શેરના અચ્છેરા	૨
શેરના પાશેરા	૪
શેરના નવટાંકાં	૮
શેરના અધોળાં	૧૬
શેરના રૂપીઆભાર	૪૦
શેરના પૈસાભાર	૭૨

ટીપ:-શેરના જુના પૈસાભાર ૭૨ થાય છે પરંતુ નવા પૈસાભાર ૯૬ થાય છે.

શેરના ભાગોના રૂ. ભાર.

શેરના રૂ. ભાર	૪૦
૦૧૧ શેરના રૂ. ભાર	૩૦
૦૧ શેરના રૂ. ભાર	૨૦
૦૧ શેરના રૂ. ભાર	૧૦
નવટાંકના રૂ. ભાર	૫
અધોળના રૂ. ભાર	૨૧

શેરના ભાગોના પૈસાભાર.

શેરના પૈસાભાર	૭૨
૦૧૧ શેરના પૈસાભાર	૫૪
૦૧ શેરના પૈસાભાર	૩૬
૦૧ શેરના પૈસાભાર	૧૮
નવટાંકના પૈસાભાર	૯
અધોળના પૈસાભાર	૪૧

મળુની ઘાત.

મળુના અધમળીઆ	૨
મળુના દશશેરા	૪
મળુની પાંચશેરી	૮
મળુની અઢીશેરી	૧૬
મળુની સવાશેરી	૩૨
મળુના શેર	૪૦

ટીપ:-દશશેરાનું બીજું નામ તોલું છે

અંગ્રેજી લંબાઈના માપની ધાત

- ૧૨ ઈંચનો ૧ ફૂટ
૨ ફૂટનો ૧ ગજ
૩ ફૂટનો ૧ વાર (યાડ)

દેશી લંબાઈના માપની ધાત.

- ૨ આંગળનો ૧ તમ્બુ
૨૪ તમ્બુનો ૧ ગજ
૪ આંગળની ૧ મૂઠી
૩ મૂઠીની ૧ વેંત
૨ વેંતનો ૧ હાથ

ચલણી નાણાની ધાત.

- રૂપીઆના અર્ધા ૨
રૂપીઆના પાવલાં ૪
રૂપીઆની બેઆની ૮
રૂપીઆના આના ૧૬
રૂપીઆના હાથુ ૩૨
રૂપીઆના પૈસા ૬૪
રૂપીઆના અધેલા ૧૨૮
રૂપીઆની પાઈ ૧૯૨

- ૧૨ પાઈનો ૧ આનો
૧૬ આનાનો ૧ રૂપીઆ
૧૫ રૂપીઆની ૧ મહોર

- ૧૬ બદામનો ૧ દોકડો
૬૧ દોકડો ૧ આનો
૬૦૦ દોકડો ૧ રૂપીઆ

ગણતરીની ધાત.

- ૧૨ નંગે ૧ ડઝન
૧૨ ડઝને ૧ ગ્રોસ

- ૨૪ ડ્રાગળનો ૧ ધા
૨૦ ધાનું ૧ રીમ

વરસની ધાત.

- ૩૦ દિવસનો ૧ માસ
૧૨ માસનું ૧ વરસ

વરસના મહિનાનાં નામ.

- કારતક ફાગણ અસાઠ
માગસર ચૈત્ર શ્રાવણ
પોષ વૈશાખ ભાદરવો
મહા જ્યેષ્ઠ આસી

૩૬ ધાતને લગતા સવાલો.

૧. પાંચ શેરના અધોળાં કેટલાં ? જ. ૮૦
૨. અઢી શેરના ૩૧. ભાર કેટલા ? જ. ૧૦૦
૩. દોઢ શેરના પૈસાભાર કેટલા ? જ. ૧૦૮
૪. ૫૬ નવટાંકના શેર કેટલા ? જ. ૭
૫. ૬૦ પૈસાભારના પાશેરા કેટલા ? જ. ૫
૬. દરેક માણસને અધોળા ધી આપીએ તો ૮૮ માણસને જમા-
ડવાને કેટલા શેર ધી જોઈએ ? જ. ૫૧૧ શેર
૭. તમારી પાસે ૧૧૧ શેર ખાંડ છે. દરેક છોકરાને ૨ પૈસાભાર
આપો તો કેટલા છોકરાને અપાય ? જ. ૨૭ છોકરાને
૮. એક ડબ્બીમાં ૪૧૧ શેર ધી હવું તેમાં ૩ નવટાંક ને ૨ અધોળા
ધી નાખ્યું તો કુલ કેટલું ધી થયું ? જ. ૪ શેર
૯. મારી પાસે ૧૧ શેર મમરા હતા તેમાંથી ૫ ૩૧. ભાર વેરાઈ
ગયા તો બાકી કેટલા રહ્યા ? જ. ૧ શેર ને ૫ ૩૧. ભાર
૧૦. પાશેર શાકનો ૧ પૈસો જેમ છે તો ૬૧૧ શેર શાકનું શું ખેસે ?
જ. ૩૮ પૈસા
૧૧. ૧૧ મણુના શેર કેટલા ? જ. ૫૦
૧૨. ૬૧૧ મણુની અઢીશેરી કેટલી ? જ. ૧૫૨
૧૩. ૮૦ શેરના મણુ કેટલા ? જ. ૨૧
૧૪. ૮ ફૂટના ઈંચ કેટલા ? જ. ૧૦૮
૧૫. ૨૧૧ ગજના ઈંચ કેટલા ? જ. ૬૦
૧૬. ૧૧૧ વારના ઈંચ કેટલા ? જ. ૧૮

૧૭. ૧૨૦ તમ્બના ગળ કેટલા ? જ. ૫

૧૮. ૫૧ મૂઠીની વેંત કેટલી ? જ. ૧૭

૧૯. મેં ૧ વાર ને ૧૧ ગળ લુગડું લીધું તો કેટલા ઈંચ થયું ? જ. ૪૮

ભૂગોળ.

દિશા.

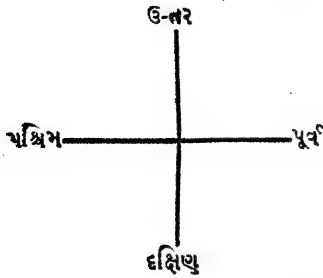
આપણે સવારમાં ઉઠતાંજ ઉગતા સૂર્યને જોઈએ છીએ, તે હંમેશાં એકજ તરફ ઉગે છે, તેમ કદી ઉગ્યા વગર રહેતો નથી; વળી તે આપણા સુખનું સાધન છે માટે જીના વખતના લોકો સવારમાં ઉઠીને તેને પગે લાગતા તેથી તે તરફની બાજુને તેઓએ ઉગમણી કે પૂર્વ દિશા એવું નામ આપ્યું, પૂર્વ એટલે પહેલાની આગળની સૂર્ય ઉગ્યા પછી ઉપર ચડતો આવે છે ને પાછળ જાય છે તેથી તે બાજુનું નામ આગમણી કે પશ્ચિમ દિશા પાડ્યું, પશ્ચિમ એટલે પાછળની, પૂર્વ બાજુ તરફ મોં રાખી ઉભા રહેતાં જમણા હાથ તરફ જે દિશા આવે છે તેનું નામ દક્ષિણ દિશા પાડ્યું, દક્ષિણ એટલે જમણી, હવે ડાબા હાથ તરફ જે દિશા રહી તેનું નામ ઉત્તર દિશા પાડ્યું, આમ લોકોએ પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ, ને ઉત્તર એવાં દિશાના ચાર નામ પાડ્યાં,

જે તરફ સૂર્ય ઉગે છે તે બાજુનું નામ પૂર્વ દિશા,

જે તરફ સૂર્ય આગમે છે તે બાજુનું નામ પશ્ચિમ દિશા.

ઉગતા સૂર્ય મામે મોં કડી ઉભા રહીએ તો જમણા હાથ તરફની બાજુનું નામ દક્ષિણ દિશા ને ડાબા હાથ તરફની બાજુનું નામ ઉત્તર દિશા

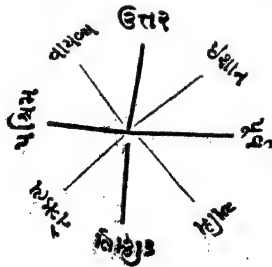

ઉગતો સુર્ય

ખુણા.

દરેક બાજુએ દિશા વચ્ચે એકેક ખુણા થાય છે તેથી નેવી રીતે ચાર દિશા થાય છે તેવી રીતે ખુણા થાય છે.

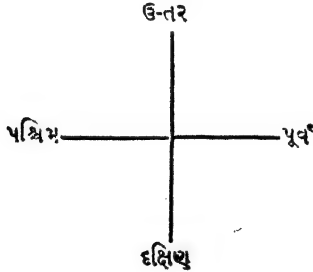
ઉત્તર ને પૂર્વ દિશા વચ્ચેના ખુણાનું નામ ઇશાન ખુણા
 પૂર્વ ને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેના ખુણાનું નામ અગ્નિ ખુણા
 દક્ષિણને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચેના ખુણાનું નામ નૈઋત્ય ખુણા
 પશ્ચિમને ઉત્તર દિશા વચ્ચેના ખુણાનું નામ વાયવ્ય ખુણા

રાત્રે દિશા જાણવાનું સાધન.

દિવસે તો સૂર્યના ઉગવા આથમવા ઉપરથી દિશા જાણી શકાય છે પરંતુ રાત્રે દિશાઓ એક તારા પરથી જાણાય છે તેનું નામ ધ્રુવનો તારો છે તે ઉત્તર દિશા તરફ છે ને હંમેશાં એક જ જગ્યાએ દેખાય છે તેથી તેના પરથી ઉત્તર દિશા માલમ પડે છે એટલે આકાશની દિશા અને ખૂણા સમજી શકાય છે.

* ધ્રુવનો તારો

સૂર્ય કે ધ્રુવનો તારો ન દેખાય ત્યારે દિશા જાણવાનું સાધન

વાઘાં વાળા દિવસે કે રાત્રે સૂર્ય કે ધ્રુવનો તારો દેખાતા નથી ત્યારે એક દાબડી પરથી દિશા જાણી શકાય છે તેને હોકાયંત્ર કહે છે હોકાયંત્રમાં એક કાંટો હોય છે તે હંમેશાં ઉત્તર તરફ રહે છે તમે દાબડી ગમે તેમ ફેરવો પણ કાંટો ઉત્તર તરફ જ રહે છે

ટીપ્પણી:—શિક્ષકે પ્રત્યક્ષ હોકાયંત્ર બતાવવું

અંતર

કેટલીક વસ્તુઓ પાસે પાસે હોય છે ને કેટલીક એક બીજી થી છેટે હોય છે તે છેડું કાઢમાં વધારે ને કાઢમાં ઓછું હોય છે છેડાનું બીજું નામ અંતર છે કાઢ બે વસ્તુઓ વચ્ચે કેટલું અંતર છે તે જાણવું હોય તો અંતર માપવાનાં સાધનનાં નામ ને તેનું કાષ્ટક ચાહ કરવું જોઈએ

૧૨ ઈંચનો ૧ ફુટ

૩ ફુટનો ૧ વાર

૨૨ વારની ૧ સાંકળ ટીપ:—શિક્ષકે બની શકે તેટલાં

૧૦ સાંકળનો ૧ ફર્લાંગ માપ પ્રત્યક્ષ બનાવવાં ને

૮ ફર્લાંગનો ૧ માઈલ તે વડે મપાવવું

૨૧ માઈલનો ૧ ગાઉ

ગણિત.

સંખ્યા વાચન

(૧) ૮ (૨) ૧૯ (૩) ૭૯ (૪) ૧૦૦ (૫) ૭૪૫
 (૬) ૬૭૦ (૭) ૫૦૯ (૮) ૧૦૦૦ (૯) ૨૪૧૫ (૧૦)
 ૩૮૭૯ (૧૧) ૫૭૦૮ (૧૨) ૬૯૭૦ (૧૩) ૮૦૦૪ (૧૪)
 ૭૧૦૦ (૧૫) ૫૦૧૦ (૧૬) ૧૦૦૦૦ (૧૭) ૨૦૪૫૯ (૧૮)
 ૪૫૦૬૭ (૧૯) ૮૪૭૦૫ (૨૧) ૮૦૦૪૯

સંખ્યા લેખન

(૧) નવ (૨) ઓગણચાવીસ (૩) સીત્તર (૪) બીસ

(૫) ચારસો ઓગણત્રીસ (૬) સાતસો પચાસ (૭) છસો નવ (૮) પાંચ હજાર, સો (૧૦) છ હજાર, નવસો, ઓંસી (૧૧) બે હજાર, ત્રેસઃ

સરવાળા.

(૧) ૯, ૮, ૫, ૬, ને ૩ (૨) ૮, ૩, ૭, ૪ ને ૬ (૩) ૧૪, ૧૭, ૧૬, ૧૨ ને ૧૫ (૪) ૨૮, ૧૨, ૧૮, ૫ ને ૨૦ (૫) ૬૨, ૮૪, ૭૦, ૮ ને ૧૯ (૬) ૯, ૩૦, ૮૯, ૮૫ ને ૧૫ (૭) ૨, ૪૫, ૩૦૯ ને ૧૧૮ (૮) ૯૦, ૪૮૦, ૧૦૭ ને ૫૩ (૯) ૨૪૧૩, ૩૯૧૮ ને ૧૪૮૦ (૧૦) ૫૦૯૨, ૩૦૦૭ ને ૯૪૯ (૧૧) ૨૪૬૦૫ ૪૯૯૦૩, ૪૨૦૦ ને ૯૬૧૧ (૧૨) ૮૦૦૦૦, ૪૭૯૭૯, ૫૦૨, ૯૭૯ ને ૧૭ (૧૩) ૨૪૯, ૮૪, ૪૭૦૫૩, ૮૩૫૭ ને ૯૦૦૦

બાકબાકી.

(૧) ૭ માંથી ૫ (૨) ૯ માંથી ૩ (૩) ૧૮ માંથી ૧૩ (૪) ૨૭ માંથી ૨૫ (૫) ૮૧ માંથી ૨૪ (૬) ૯૨ માંથી ૩૫ (૭) ૯૧ માંથી ૪૭ (૮) ૬૧ માંથી ૧૮ (૯) ૭૦ માંથી ૨૫ (૧૦) ૯૦ માંથી ૫૩ (૧૧) ૧૮૪ માંથી ૧૩૭ (૧૨) ૮૫૩ માંથી ૨૯૮ (૧૩) ૭૦૫ માંથી ૩૧૪ (૧૪) ૮૦૨ માંથી ૩૮૪ (૧૫) ૯૦૦ માંથી ૬૦૭ (૧૬) ૪૦૦ માંથી ૨૫૩ (૧૭) ૯૧૫૮ માંથી ૨૪૬૯ (૧૮) ૫૦૦૩ માંથી ૨૮૪૭ (૧૯) ૨૮૪૦૬ માંથી ૨૫૯૧૯ (૨૦) ૮૦૬૪૯ માંથી ૫૩૭૯૬

ગુણાકાર.

સરવાળાની ઢુંકી રીતને ગુણાકાર કહે છે. (સાતનો પાંચ વાર સરવાળો કરવો તેનું ઢુંકું નામ સાતને પાંચે ગુણવા.)

(૧) ૯ ગુણ્યા ૭, (૨) ૮ × ૬, (૩) ૩ × ૯, (૪) ૨૧ × ૪
(૫) ૨૨ × ૩, (૬) ૧૭ × ૨, (૭) ૨૪ × ૭, (૮) ૮૦ × ૫ (૯)
૧૦૦ × ૭, (૧૦) ૧૪૭ × ૮, (૧૧) ૨૦૮ × ૪, (૧૨) ૭૦૪ × ૯,
(૧૩) ૮૭૦ × ૭, (૧૪) ૧૦૦૦ × ૫, (૧૫) ૪૨૯૭૬ × ૩ (૧૬)
૨૪૦૦૬ × ૯, (૧૭) ૪૦ ૫૭૯ × ૯, (૧૮) ૯૮૫૩ × ૮, (૧૯)
૪૨૫૦૦ × ૪, (૨૦) ૬૯૦૯૯ × ૬, (૨૧) ૪૨ × ૧૫, (૨૨) ૫૮ × ૫૨,
(૨૩) ૬૭ × ૨૨, (૨૪) ૯૦૮ × ૨૭, (૨૫) ૪૫૨૩ × ૨૨, (૨૬)
૧૬૮૭૬ × ૮૪, (૨૭) ૨૬૦૨૪ × ૭૦, (૨૮) ૬૧૦૦૬ × ૫૦
(૨૯) ૭૦૫૩ × ૮૯, (૩૦) ૪૦૦૦૦ × ૮૪.

ભાગાકાર.

બાદબાકીની ઢુંકી રીતને ભાગાકાર કહે છે (૪૨ માંથી ૭
છની સાત દગલી કરવી તેનું નામ ૪૨ ભાગ્યા ૭)

(૧) ૩૫ ભાગ્યા ૭, (૨) ૫૪ ભાગ્યા ૯, (૩) ૭૨ ભાગ્યા ૮,
(૪) ૮૧ ભાગ્યા ૯, (૫) ૬૨ ભાગ્યા ૭, (૬) ૫૧ ભાગ્યા ૬,
(૭) ૧૭૬ ÷ ૫, (૮) ૪૦૯ ÷ ૭, (૯) ૨૦૦ ÷ ૬, (૧૦) ૪૭૨૩ ÷ ૭,
(૧૧) ૪૬૦૫૪ ÷ ૮, (૧૨) ૬૭૦૦૪ ÷ ૯, (૧૩) ૭૯ ÷ ૧૫, (૧૪)
૫૭૯ ÷ ૧૨, (૧૫) ૧૪૭૦૬ ÷ ૧૪, (૧૬) ૬૮૫૮૯ ÷ ૧૭, (૧૭)
૫૬૪૦૭ ÷ ૪, (૧૮) ૬૮૭૨ ÷ ૨૭, (૧૯) ૯૭૭ ÷ ૩૨, (૨૦)
૨૪૭૮ ÷ ૫૩, (૨૧) ૬૭૮૪૬ ÷ ૪૭.

પદાર્થ પાઠ.

પાઠ ૪૧ મો. સવાર ને સાંજ.

સવાર:—સુરજ ઉગે છે તે વખતે

બપોર:—સુરજ માથાપર આવે છે તે વખતે

સાંજ:—સુરજ આથમે તે વખતે

સવારનું વર્ણન:—માણસો જીદીને પોતાને ધંધે વળગે છે, પશુ પક્ષી ખોરાક શોધવા નીકળી પડે છે, ને ઝાડપાન ખુબ ખીલે છે.

બપોરનું વર્ણન:—તાપ ધણો લાગે છે, તેથી પ્રાણીઓ છાંયાનો આશ્રય લે છે

સાંજનું વર્ણન:—દિવસનું અજવાળું જતું રહી અંધારં થાય છે લોકો દીવા કરે છે ઢોર ધર તરફ પાછાં ફરે છે પક્ષી માળામાં જઈ બેસે છે માણસો વાળુ કરી હાથી જાય છે.

પાઠ ૪૨ મો હવા ને પવન.

હવા:—આપણી આંખુ બાંજુ જે ખાલી ભાગ દેખાય છે તે ખરં જોતાં ખાલી નથી તેમાં એક પદાર્થ ભરેલો છે તેનું નામ હવા છે

હવાના ગુણ:—૧ જે ખાલી જગા દેખાય છે તેમાં ભરેલી છે
૨ દેખાતી નથી

૩ હાય વડે ઝાંઝી સકાતી નથી

હવાની જરૂર:—પ્રાણી ને વનસ્પતિ તેનો દમ લે છે હવા ન હોય તો પ્રાણી કે વનસ્પતિ જીવે નહિ

પવન:—હવા હાલે તેનું નામ પવન

તોફાન:—પવન બહુ જોરથી વાય તેનું નામ તોફાન

પવનની જરૂર:—૧ દરીઆપરનાં વાદળાને ધસડી લાવી વરસાદ
વરસાવે છે

૨ દરીઆ પર વહાણો ચલાવે છે

૩ ટુલમાંનો વાસ ફેલાવે છે

૪ બફારો ઓછો કરે છે

તોફાનથી થતાં નુકસાન:—૧ છાપરાં ઉરાડી મુકે છે

૨ ઝાડ પાડી નાખે છે

૩ આગ ફેલાવે છે

પાઠ ૪૩ મો ચાક.

ચાકના શુભ:—૨જે ઘોળો, પોચો, પાણીમાં ઓગળે નહિ તેવો,

દેવતામાં પીમળે નહિ તેવો, બરડ, સસ્તો, અપારદર્શક, શોષક

ચાકનો ઉપયોગ:—૧ પાટીઆ પર લખવાના કામમાં આવે છે

૨ તેમાંથી ચુનો બને છે તે ઘર ઘોળવાના ને ઘર બાંધવાના

કામમાં આવે છે

ચાકની ઉત્પત્તિ:—દરીઆને તળાએ ઝીણાં જંતુ પોતાને રહેવાને

માટે બનાવે છે

ચાકમાંથી ચુનો બનાવવાની રીત:—ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખી ખુબ

તપાવાથી ચુનો બને છે

કાલ બનાવવાની રીત:—ચુના સાથે ઝીણી રેતી મેળવવી

પાઠ ૪૪ મો તાંબુ ને તાંબાનાં વાસણો.

તાંબુ શું છે ?—ધાતુ છે

તાંબાના ગુણુ:—રંગે રાતું, ચળકતું, ચીકણું, જલદી કઠાય તેવું

ઉપયોગ:—૧, વાસણો અને છે ૨, સિક્કા અને છે ૩, તાર ને પતરાં અને છે ૪, પિત્તળ અને છે ૫, કાંસુ અને છે

તાંબાના વાસણોનાં નામ:—લોટા, લોટીઓ, ચંચુ, નાળયાં, તાંબા-કુંડી, કથરોટ, બેડાં, વગેરે

તાંબાના સિક્કાનાં નામ:—પાઈ, અઘેલા, પૈસા ને ઢાળુ

તાંબાનો કાટ:—તાંબાના વસણમાં ખાટી ચીજ કે ટાકું પાણી ભરી રાખવાથી કાટ બાજે છે તે રંગે લીલો હોય છે તેને જંગાલ કહે છે જંગાલ ધણો ઝેરી પદાર્થ છે

તાંબાના વાસણમાં કાટ ન બાજે તેનો ઉપાય:—કલાઈ દેવરાત્રી

તાંબામાંથી સિક્કાની બનાવટ:—સરકાર ટંકશાળમાં તાંબાનાં પતરાંના ગોળ કકડા કરી છાપે છે તેથી સિક્કા બને છે

તાંબાની ઉત્પત્તિ:—જમીનમાંથી નીકળે છે

પાઠ ૪૫ મો પિત્તળ ને પિત્તળનાં વાસણો.

પિત્તળ શું છે ?—મિશ્રણ ધાતુ

મિશ્રધાતુ:—બે ધાતુની મેળવણીથી જે ધાતુ બને તે

પિત્તળની બનાવટ:—તાંબા તથા જસતનો રસ કરી મેળવવાથી પિત્તળ બને છે

પિત્તળના ગુણુ:—રંગે ઝાંખ પીળું, તાંબા કરતાં કઠણુ, તાંબા જેટલું જલદી કઠાય નહિ તેવું, તાંબા કરતાં સસ્તુ

ઉપયોગ:—૧ વાસણો બને છે ૨ કેટલીક ચીજો બને છે
 પિન્તળનાં વાસણો:—તપેલાં, થાળીઓ, લોટા, લોટીઓ, વાડકા,
 તાસકો, બરણી, પવાલી, શિરોધ, વગેરે
 પિન્તળની ચીજો:—રમકડાં, તાળાં, મગ્ગરો, કડાં, સાંકળાં, વગેરે
 પિન્તળના વાસણમાં કાટ ન બાજે તેનો ઉપાય—કલાઈ દેરાવવી

પાઠ ૪૬ મો.

જુદી જુદી જાતનાં ઘાસ ભાગ ૧.

ઘાસનાં નામ:—દાબ, ઝીંઝવો, મોથ, ધરો, સરકટ વગેરે
 દાબ:—તેની પાંદડી જડી ને કારે ધારાળી હોય છે તે કુમળું
 હોય ત્યાં સુધીજ દોર ખાય છે પાકે છે ત્યારે છાપરાં છાવામાં
 વપરાય છે, વળી એની દોરી વણીને ખાટલા ભરાય છે તેનાં
 મૂળીઆં મોટા સોયા કરતાં પણ જડાં હોય છે ને જમીનમાં
 એટલાં બધાં ડાંગાં ઉતરે છે કે હળવડે ખેડવાથી પણ જતાં
 નથી દાબને હિંદુ લોકો પવિત્ર માને છે તેથી દરેક પવિત્ર
 ક્રિયામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે
 ઝીંઝવો:—ચરાઉ જનાવરોને એ બહુ ભાવે છે એકુતો તેને સુકવીને
 પુળીઓ બાંધી તેની ગંજ કરી મુકે છે
 મોથ:—તળાવની પાળ પર કે એવી બીજી જગાએ થાય છે એનાં
 મૂળીઆં પર ગોળ ગડીઓ હોય છે એમાંથી સુગંધ આવે છે,
 મોથ ખુબ્બી પર ચોપડવાના તથા ધુપેત્રમાં નાખવાનાં કામમાં
 આવે છે એમાંથી અન્તર પણ નીકળે છે
 ધરો કે દરો:—એની પાંદડી જીણી જીણી સોય સરખી હોય છે
 એની દાંડી જમીન પર ફેલાય છે એ જમીનમાં એની જડ

ધાસે છે કે ગમે તેટલી કાઠી નાખીએ તો પણ ઉગે છે દરેને છે હિંદુ લોકો પવિત્ર માને છે તેથી કેટલીક ક્રિયામાં તેનો ઉપયોગ કરે છે

સરકટ:—આ ઘાસ પાણી વહેવાના માર્ગમાં ઉગે છે, તેની ચમરી સુવાળી હોય છે જનવરોને એની વાસ ગમતી નથી તેથી તેને ખાતાં નથી, તે સુકાય છે ત્યારે એની સળીઓની સાદડીઓ, સુપડાં, ટોપડીઓ, વગેરે કરે છે, એની પાંદડી તમાકુના પડા બાંધવાના કાંમમાં આવે છે એ પાંદડાને કુટીને પલાળે છે તેને મુંજ કહે છે તેની દોરી વણી ખાટલા બરે છે

— — — — —
પાઠ ૪૭ મો.

જુદી જુદી જાતનાં ઘાસ ભાગ ૨ જો.

ઘાસના બે પ્રકાર:—પોતાની મેળે ઉગનારાં, (૨) વાવેલાં
પોતાની મેળે ઉગનારાં:—દાભ, ઝીંઝો, મોથ, ધગ, સરકટ
વગેરે

વાવેલાં:—ખાજરી, જુવાર, ડાંગર, ધડ, નાગલી, સાથ વગેરે
ખાજરી, જુવાર, ડાંગર, ધડ વગેરે ઘાસની જાતનાં
અનાજ કહેવાય છે

તેનાં કારણ:—૧ તેની પાંદડી સાસ ૧ પાંદડીના જેવી છે
૨ તેનો સાંડો ઘાસની માફક કાતણીને ગાંડોવાળો છે
૩ તેનાં મુળીયાં ઘાસનાં મુળીયાં જેવાં છે
૪ તેને મથાળે ઘાસની માફક પાંદડીનો ગુચ્છો છે
અનાજ એ શું છે !—ઘાસનાં બી

ખેડુત—જમીન ખેડીને અનાજ પકવનાર

જમીન ખેડવાનું ઓળખ—હળ

ખેડુતનો બપોરનો ખોરાક—રોટલા, અથાણું, મરચું ને કોમવાર
દાળ ને ચટણી

ખેડુતનો સાંજનો ખોરાક—રોટલા ને છાશ કે દુધ
ખેડુતનું શરીર મજબૂત ને કૌવતવાળું છે તેનું કારણ—મહેનત ને
સારી હવા

હળના જુદા જુદા ભાગનાં નામ—કોશ, ચવડું, તંચું, સડ, ધુસરી
છડો વગેરે

ખેડુત જમીનો બાપ કહેવાય છે તેનું કારણ—ખેડુત જમીનને જરૂરનાં
કપાસ, કળ પુલ, ધાસ ને ધાન્ય ઉત્પન્ન કરે છે

ખેડુતની જાંઘથી સુખી છે તેનું કારણ—શરીરે તંદુરસ્ત રહે છે,
સંતોષ રખે છે ને પ્રભુ સિવાય કોઈની મહેરબાની માંગવી
પડતી નથી તેથી

ખેતી ઉત્તમ શા માટે છે?—તે સ્વતંત્ર ધંધો છે વળી તેમાં પરોપ-
કાર બહુ થઈ શકે છે તેથી

ડાંગર રોપવાની રીત—જમીન ખેડીને તૈયાર કર્યા પછી એક નાનો
ક્યારો ફરી તેમાં ડાંગર જાંટે છે, (નાંખે છે) તેમાં ઘાટા
છોડ ઉગી નીકળે છે તેને ધરૂં તે તરૂં કહે છે વરસાદ પડતા
પહેલાં ખેડેલી જમીનમાં બીજાં મોટાં ક્યારડાં તૈયાર કરેલાં

હોય છે તેમાં વરસાદ પડે ત્યારે પાણી ભરાય છે પછી પેહું
ધર કે તર ઉખેડી લાવી તેમાં છુટું છુટું રોપે છે, કોઈ
કોઈ વાર ધર રોપતાં ખેડૂતને માથે વરસાદ ઝીલવો પડે છે
ને કાઢવ કીચડમાં કામ કરવું પડે છે

ડાંગરનો પાક—ડાંગરને પાણી મસ (ધણું) જોઈએ છે તેથી પા-
ણીની છત હોય ત્યાં તે પુષ્કળ થાય છે ચોમાસું ખેસતાં
ડાંગર રોપાય છે, દિવાળી નજીક ડાંગર પાકાને તૈયાર થાય છે.
ડાંગર છુટું પાડવાની રીત—પાકેલી ડાંગરને કાપીને સૂકવે છે પછી
તેના પુળા બાંધી ખળીમાં લઈ જાય છે, ત્યાં પરાળને ફાંસુ
છુટા પાડે છે

ડાંગરનો ઉપયોગ—ડાંગરને ભરડીને કે છડીને છોડાં ને ચોખા
છુટા પાડવામાં આવે છે ચોખા રાંધીને ખવાય છે,

પાઠ ૫૦ મો.

શેરડી

શેરડીની જાત—રાતી ને ધોળી

શેરડીનો ઉપયોગ—૧ ખવાય છે ૨ તેમાંથી જાળ, ખાંડ, ને સાકર
બને છે

શેરડી રોપવાની રીત—પહેલાં ભોંયને સારી પેઠે ખેડે છે પછી તેમાં
પુષ્કળ ખાતર નાંખે છે પછી તેને પાણી પાકાને ચોખી કરે છે
ને તેમાં શેરડીના કકડા ધામે છે, કોઈ લોકો કકડા ભોંય પર
મુકીને ઉપર માટી દબાવી દે છે, રોપવાના કકડા નાની કાત-
ણીવાળા ને લગભગ ૧ વેંત લાંબા હોય છે. કકડાની કાતણીના
ગાંઠા આગળ આંખ હોય છે એ આંખ ઉપર રહે એવી રીતે
કકડા રોપે છે. શેરડી ભેગી કેટલીક તરકારી પથ્થુ વાને છે.

શેરડીના પાક:—શેરડીના પીતને પુષ્કળ પાણી ભેંધએ છીએ. શેરડી તૈયાર થતા ૧૦-૧૧ મહિના લાગે છે.

શેરડીના પાકનું જાતન.—જન ને શિયાળાવાને શેરડી બહુ ભાવે છે તેથી વાડીમાં પેસી ઘણું વૃક્ષાન કરે છે. તેઓ વાડીમાં પેસી ન શકે માટે ખેડુત લોકો કાંતો વાડ કે ભીંત કરે છે.

કાલુ:—શેરડી પીલવાનો નમો તેને કાઈ ચીચુડો પણ કહે છે.

શેરડીમાંથી ગોળ પનારનાની નીત:—શેરડી પાકટ થાય છે ત્યારે તેના સાડા ને કાનુના પીસે છે એટલે તેમાંથી રસ નીકળે છે, તેને તાવડમાં નાખી વજાળ છે. ઉકાળતાં ઉકાળતાં વારંવાર તેના પર મેલની છારી આપે છે, તે કાઢી લે છે. રસને ઘણી વાર ઉભે છે, તેથી તે મધ જેવો ઘટ થાય છે. પછી તેને ઉતારી ટાઢો પાડે છે એટલે ગોળ બને છે.

પાઠ ૫૧ મો.

ભાત ને રોટલી.

ભાત.—રધેલા ચોખા ભાત કહેવાય છે.

ભાતના ગુણ:—પોચો, ઉજળો, જલદી રંધાય તેવો, જલદી પચી જાય તેવો.

રોટલી:—ઘડના રોટની કણક બાંધી, તેમાંથી નાની નાની લુગદી બનાવી, વાડી, તાવડીમાં રોટીને બનાવેલો ગોળ આકાર.

રોટલીના ગુણ:—આકારે ગોળ, જલદી ન પચે તેવી, શરીરમાં કોવત આપનારી.

રોટલીને ભાત ખાનારા:—પૈસાદાર લોકો.

જરીબનો ખોરાક:—જુવાર, બાજરીના રોટલા.

૫૧
પાઠ ૫૪ મો.

ચકલી.

ચકલીનું વર્ણન:—રંગે કાળી, ઘેણી કે કાચરી, ચાંચ નખી ને અણીદાર, પગે પાછળ એક ને આગળ ત્રણ આંગળા, કદમાં નાની. ચકલીની જમીન પર ચાલવાની રીત:—બંને પગ સાથે ઉપાડીને ચલાવે:—ચીંચી.

ખેરાક:—દાણા ને ઝીણાં જીવડાં.

માળા:—ઝાડ ઉપર ને છાપરાને કે બીજા કશાને ખુણેખાચરે બાંધે છે. તે રૂ, તણખલાં ને એવી બીજી વસ્તુના કરે છે. માળા બહારથી સારા દેખાતા મથી પરંતુ માંદે પીછાં. રૂ, લાળ કે બીજા ગોઠવી પોચાં કરે છે.

છીડાં:—ચકલી વરસમાં બે ત્રણવાર છીડાં મુકે છે. દરેક વખતે પાંચ છીડાં મુકે છે. છીડાં રંગે ભુરાં હોય છે ને તેમના પર કાંજાં ટપકાં હોય છે.

ખેડુતને લાભ:—ખેતરમાં ઝીણાં જીવડાં થાય છે તે હાગતા છોડને બહુ નુકસાન કરે છે તે જીવડાંને વીણી વીણીને ચકલી ખાઈ જાય છે.

ચકલીના દુશ્મન:—સમડી, કાગડા ને સાપ.

પાઠ ૫૫ મો.

ઘોડા.

આસ વર્ણન:—તે દાખડાવાળું પશુ છે, તેથી તેના પરનાં છેડે તુકર ને આખો દાખડો છે. પગ લાંબા, પાતળા ને મજબૂત જાંઘવાળા છે. અરદન ને પુઝી પર સુવાળા, ચળકતો ને લાંબા લાળ છે. કાન નાના, ઉમા ને અણીદાર છે. દાંત બે પ્રકારના

છે. કાપવાના ને ચાંચવાના. અને પ્રકારના દાંતની વચ્ચે થોડી ખાલી જગા છે.

ખોરાક:—વાસ, લુણ, ચણા, મઠ, બાજરી વગેરે.

ઉપયોગ:—૧, તેના પર સવારી થાય છે. ૨, ગાડીમાં જોડાય છે.

૩, ભાર ખેંચે છે. ૪, લડાઈ ને શિકારમાં વપરાય છે.

શુદ્ધિ:—દેખાવે મુંદર, લાંબી મજલ કાપનાર, ગરીબ, નીમકહલાલ, પશુ બીકણ ને ભડકણ.

બોડારી જાતો:—બોડા ધણી જાતના ને રંગના થાય છે સૌથી સારા અરબી ગણાય છે.

ઉંમર:—સગમગ ૩૦ વરસ હવે છે.

પાઠ ૫૬ મો.

બોડાની જાતનાં પ્રાણીઓ:—

બોડાની જાતનાં પ્રાણીઓ:—ટફું, ખચ્ચર ને ગધેડો.

બોડાની જાતનાં કહેવાતું કારણ:—

૧ બોડાની માફક તેમના પગને છોડે દાખડો છે.

૨ બોડાની માફક તેમને ઝાંગડા નથી.

૩ બોડાની માફક તેમને બે પ્રકારના દાંત છે.

૪ તેમનો દેખાવ બોડા જેવો છે.

ટફું વર્ણન:—નાના બોડાને ટફું કહે છે. તેના અવયવો બોડાના અવયવોને મળતા છે પરંતુ પ્રમાણમાં નાના હોય છે. ટફું સવારી કરવાના ને ગાડીમાં જોડવાના કામમાં આવે છે.

ગધેડાનું વર્ણન:—બોડા સાથે મુકાબલો:—

૧ બોડો મોટો હોય છે ને ગધેડું નાનું હોય છે.

૨ બોડાના કાન ટુંકા ને અણીકાર હોય છે પણ ગધેડાના કાન લાંબાને મોટા હોય છે.

૩ ઘોડાની પુછડીને છેડે લાંબાવાળ હોય છે પણ ગધેડાની પુછડીને છેડે વાળનો ઝુમખો હોય છે.

૪ ઘોડાનો દેખાવ સુંદર છે પણ ગધેડાનો દેખાવ સુંદર નથી.

૫ ઘોડો ખોંખારે છે ને ગધેડું ભૂંકે છે.

૬ ઘોડો ચાલાક છે પણ ગધેડું અડીઅલ ને ઠોઠ છે.

૭ ઘોડો સારો ખોરાક ખાય છે પણ ગધેડું ઉકરડાનો કચરો ખાય છે.

૮ ઘોડો સવારીના કામમાં વપરાય છે પણ ગધેડું ભાર ઉપાડવાના કામમાં વપરાય છે.

ગધેડાના ગુણુ:—મહેનતુ, ધીરજવાળું, કલ્યાગઈં ને સહનશીલ.

અચ્ચરનું વર્ણન:—તેના કાન ગધેડાના જવા લાંબા ને મોટા હોય છે. ઘોડાની પેટે તેની ગરદન ને પુછડી પર લાંબા વાળ હોય છે. તેનું શરીર ઘોડા કરતાં નીચું ને જરા ડુંકું હોય છે. બે કંઠક ઘોડાને અને કંઠક ગધેડાને મળતું છે.

અચ્ચરનો ઉપયોગ:—સવારી કરવાના, ગાડીએ જોડવાના ને ભાર ઉપાડવાના કામમાં વપરાય છે તે ઘણો ભાર લઈ મોટા મોટા ડુંબરો ચઢી શકે છે

પાઠ ૫૭ મો.

શશરના ભાગ.

શરીરના મુખ્ય ભાગ:—(૧) ડોકું (૨) પડ.

ડોકામાં આવેલા ભાગનાં નામ:—માથું, (માથાપરવળ) એ અંખિ (અંખોપર, પોપચાં ને પાંપણ) બવાં. કપાળ, એ કાન, નાક, લમણા, ગાલ, મોઢું (મોઢામાં દાંત, જીભ ને તાળવું), હોઠ ને હડપચી.

મળું:—ડોકા ને ધક્કી વચ્ચેનો ભાગ. તેનો આગલો ભાગ મળું કહેવાય છે ને પાછલો ભાગ ગરદન કે બોચી કહેવાય છે.

ધકમાં આવેલા ભાગનાં નામ:—બે ખભા, બે હાથ, (હાથના ભાગમાં કાણી કાંડુ, હથેલી ને આંગળાં છે), છાતી પેટ, પેદું, બે કડો, વાંસો, બે પગ, (પગના ભાગમાં સાથળ ઢીંચણ, નળો, પાટલી, તળીઉં, ઝેડી, ધુટી, આંગળાં વગેરે છે)

ગોકળ ગાયના અવયવ:—નાનું શરીર, મોં, દાંત, બે શીંગડાં, શીંગડાને છેડે આંખો.

પાઠ ૫૮ મો.

ઈંદ્રિયો.

ઈંદ્રિય:—જેના વડે કોઈ વસ્તુનું કંઈ પણ જ્ઞાન થાય તે ઈંદ્રિય કહેવાય. ઈંદ્રિયોના નામ:—આંખ, કાન, નાક, જીભ ને ચામડી.

આંખનો ઉપયોગ:—આંખ વડે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. તેના વડે આપણે હરકોઈ વસ્તુનો રંગ, આકાર ને કદ જાણી શકીએ છીએ. જે આંખથી જોઈ શકતા નથી તે આંખના કહેવાય છે.

કાનનો ઉપયોગ:—કાન વડે આપણે સાંભળી શકીએ છીએ. તેના વડે આપણે હરકોઈ અવાજ જાણી શકીએ છીએ. જે કાનથી સાંભળી શકતા નથી તે બહુરા કહેવાય છે.

નાકનો ઉપયોગ:—નાક વડે આપણે સુંઘી શકીએ છીએ. તેના વડે સારી કે નફારી વાસ પારખી શકાય છે.

જીભનો ઉપયોગ:—જીભ વડે આપણે ચાખી શકીએ છીએ. તેના વડે વસ્તુ ખારી, ખાટી, તીખી, મોળી, ગળી, કે કડવી છે તે આપણે જાણી શકીએ છીએ. ઉપરાંત જીભ બોલવાના કામમાં મદદ કરે છે. જે બોલી શકતો નથી તે મુગો કહેવાય છે.

ચામડીના ઉપયોગ:—ચામડીવડે આપણે વસ્તુ પારખી શકીએ છીએ.
તેના વડે વસ્તુ ટાઢી, ઉની, લીસી. ખરખચડી, પોચી, કે કઠણ
છે તે આપણે જાણી શકીએ છીએ.

પાઠ ૫૬ મો.

રંગ.

રંગના પ્રકાર:—(૧) મુળ. (૨) મિશ્ર.

મુળ રંગનાં નામ:—લાલ, પીળો ને વાદળી.

મિશ્ર રંગ:—મુળ રંગોની મેળવણીથી થાય તેવા રંગો.

મિશ્રરંગોનાં નામ ને બનાવટ:—

નારંગી—લાલ ને પીળો.

લીલો—પીળો ને વાદળી.

જાંબુડો—વાદળી ને લાલ

કીરમજી—ખુલતો લાલ ને થોડો ઘેરો વાદળી.

કેસરી—પીળો ને થોડો ખુલતો લાલ.

પોપટીઓ—જાંબો વાદળી ને થોડો ખુલતો પીળો.

સંયુક્ત રંગો:—મિશ્ર રંગોની મેળવણીથી જે રંગો થાય તે રંગો.

તપખીરી—નારંગી ને લીલો.

કથાહ—નારંગી ને જાંબુડો.

રાખોડી—ઘોળો ને થોડો કાળો.

જાંબો લુરો—ઘોળો ને વધારે કાળો.

ખુલતો વાદળી—ઘેરો વાદળી ને થોડો ઘોળો.

ગુલાબી—ઘોળો ને થોડો ખુલતો લાલ.

ઘેરો રંગ—ઘાટા રંગો.

ખુલતો રંગ—ખુલ્લું ઘાટા નહિ તેમ આછા નહિ.

જાંબો રંગ—ખુલ્લું આછા રંગો.

૫૬ પાઠ ૬૦ મો.

લુગડાં.

લુગડાંની જરૂર:--૧ ટાઢ, તડકા ને ચરદીથી શરીરનું રક્ષણ કરવા.
ને ૨ શરીર સુંદર દેખાડવા.

લુગડાં અને છે તે પદાર્થો:--૩, ઉન, શણ ને રેશમ, ઉપરાંત જંગલના
લોહા ઝાડની છાલ ને જનાવરનાં ચામડાંનાં લુગડાં બનાવે છે.

સુતરાઉ કાપડ:--૩ને પીંજીને કાંને છે ત્યારે સુતર અને છે તેનાં
કપડાં સુતરાઉ કપડાં કહેવાય છે. સુતરાઉ કપડાં તાપના દહાડામાં
પહેરવાથી તાપ ઓછો લાગે છે.

છીટ, ખાદી, ખારતો, સેલું. જમદાની વગેરે સુતરાઉ કાપડ છે.

ગિનનું કાપડ:--ઘેટાંના ડીલ પરથી ગિન લઈ સાફ કરે છે પછી તેનાં
કપડાં વણે છે તે ગિનનાં કપડાં કહેવાય છે. ગિનનાં કપડાંથી
ટાઢ વાતી નથી તેથી ટાઢના દહાડામાં ગિનનાં કપડાં પહેરાય
છે. બનાત, ફલાનલ વગેરે કાપડ ગિનનું અને છે.

શણનું કાપડ:--શણના છોડની છાલ ઉતારી લઈ તેમાંથી રેસા છુટા
પાડે છે. તેને સાફ કરી વણે છે તે શણનું કાપડ કહેવાય છે.
શણનું કાપડ ઘણું જ મજબુત હોય છે.

કતાન, કોથળા વગેરે શણનું કાપડ છે.

રેશમી કાપડ:--રેશમ એક જાતના કીડા બનાવે છે. તેનાં કપડાં
રેશમી કપડાં કહેવાય છે. મુમટા, પીતાંબર, સાડીઓ, અતલસ,
કિનખાખ વગેરે રેશમી કાપડ છે. રેશમી કાપડ સુંવાળું, ચળકતું
ને મજબુત હોય છે પણ કીંમત વધારે ખર્ચે છે.

પશુને ટાઢ ન વાય માટે પ્રજુની ગોઠવણ:--

૧ તેમની ચામડી જાડી હોય છે.

૨ તેમની ચામડી પર ઘાટા વાળ હોય છે.

પક્ષીને ટાઢ ન વાય માટે પ્રજુની ગોઠવણ:--

૧ તેમને ફાં, વાળ ને પીછાં આપેલાં છે,

જાહેરખબર.

ખીજ ધોરણની નોટ તથા અર્થ હવે પછી
નેયાર થશે તેમજ હમારા નરકથી મુખગામીત
સામાન્ય ભુગોળ ડિક્ટેશન પ્રકારે વગેરે બહાર
પાડવાની ગોઠવાણ કરવામાં આવી છે. એ
તીજાય હમારે ત્યાંથી શાળા પયોગી બુકસા
નાવેલો, ગાયનો, ગઝલો વિગેરે વિગેરે મળશે.

બહાર ગામના ઓઢરપર પુરતુ ધ્યાન
આપવામાં આવશે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

તાર ઓપીસસામે—મુરત.

